

**ŞANLIURFA
KURTULUŞU VE TARİHİ
SEMPOZYUMU BİLDİRİLERİ
1985 - 1986**

ŞANLIURFA BELEDİYESİ
Kültür Yayınları
11 NİSAN 1987

Arat Koteoğlu

**ŞANLIURFA KURTULUŞU ve
TARİHİ SEMPOZYUMU
BİLDİRİLERİ
1985 - 1986**

ŞANLIURFA KÜTÜPHANESİ

baş No.

Tasnif No.

0544

**ŞANLIURFA BELEDİYESİ
KÜLTÜR YAYINLARI
11 NİSAN 1987**

ŞANLIURFA KURTULUŞU ve TARİHİ SEMPOZYUMU BİLDİRİLERİ

1985 YILI BİLDİRİLERİ

Konuşmacılar :

ŞURKAV KÜTÜPHANESİ.	
Demirbaş No.	Tarih No.
0544	

Derviş Kılıçkaya
Hacettepe Üniversitesi
Atatürk İlkeleri ve
İnkılap Tarihi Ens.
Araştırma Görevlisi

Müslüm Akalın
Araştırmacı - Avukat

Yöneten :

Adil Saraç
Edebiyatçı - Editör

URFA CESUR TURİZM
Otobüs İşletmeleri Ltd Şti

Yurt içi ve Yurtdışı
Seyahatlerinizde

Hizmetinizde

TLF : 4747 - 32 67 - 20 19

ŞANLIURFA

AS URFA
OTOBÜS İŞLETMECİLİĞİ

Mahmut AYGÜNOĞLU

Son Model otobüslerle
yolculukta Tercihiniz

TLF : 3433 - 1616 ŞANLIURFA

SUNUŞ

Elinizdeki bu kitapçık, uzun yıllar ve çeşitli dönemlerde çeşitli ihmallere uğramış Şanlıurfa'ya ne kadar değer verdiğimin bir göstergesi, Şanlıurfa'ya hizmet edebilmek coşumunun bir ifadesidir.

Şimdiye kadar yapılan tarih araştırmalarında Şanlıurfa'nın geçmişine ait bilgi ve vesikaların çok az ve yetersiz oluşu hep dikkatimi çekmiş, yıllar boyu gerek Halk Eğitim Başkanlığı'm döneminde, gerekse Belediye Başkanlığı'm döneminde üzüntülerimin odağı olmuş, bu konuda ne yapılabilir endişesine sürüklemiştir. Çünkü bir çok Nebi'ye, bir çok Veli'ye mekân olan ve Allah'ı ve mukaddesatı yolunda şehit olan evlatlar yetiştiren bir beldenin tarihinin ve hele hele Kurtuluş Tarihinin yazılmamış olması benim her zaman en büyük derdim olmuştur.

Bu amaçla kolları sıvadım. 1985 yılı 11 Nisan Kurtuluş Bayramı Şenlikleri cümlesinden olarak "ŞANLIURFA KURTULUŞ SEMPOZYUMU"nu gerçekleştirmek için Türkiye'nin her tarafında bu konuda çalışmalar yaptığını bildiğimiz tarih araştırmacı

larına bütün masraflarını karşılamak üzere davetiye çıkardım

İlk sempozyum 10 Nisan 1985 tarihinde gerçekleşti. Bu Sempozyuma Atatürk Dil ve Tarih Araştırmaları Enstitüsü araştırma görevlilerinden Sayın Derviş Kılıçkaya ile "Milli Mücadelede Urfa" adlı eserin sahibi olan değerli hemşehrimiz Avukat Sayın Müslüm Akalın katıldılar ve bildirimler sundular.

İkinci sempozyum ise 10 Nisan 1986 tarihinde gerçekleşti. Bu Sempozyuma da yukarıda adı geçen kişiler ve onlara ilaveten Prof. Dr. Sayın Abdülkadir Karahan hocamız, Urfa muharip gazilerinden Sayın Ahmet Mesçi, Gaziantep muharip gazilerinden Avukat Cemil Cahit Güzelbey, Atatürk Dil ve Tarih Araştırmaları Enstitüsü'nden araştırma görevlisi Sayın İsmail Özçelik, Dicle Üniversitesi Tarih Araştırma görevlisi Sayın İlhan Pala lı birer bildiriyle katıldılar. Kendilerine bu vesileyle teşekkür etmeyi bir borç addediyorum.

Elinizdeki bu kitapçık bu iki sempozyumda sunulan bildirimleri ihtiva etmektedir. Bu bildirimlerden hareket ederek, eksiksiz bir ŞANLIURFA TARİHİ yazmak veya yazdırmak, benim ve sanırım kendini Şanlıurfalı kabul eden her vatandaşımın dindirilmez arzusudur.

Bu kitapçığın ve bu bildirimlerin arzumuzun bir çekirdeği olmasını diler sevgi ve saygılar sunarım.

İbrahim Halil Çelik
Şanlıurfa Belediye Başkanı

URFA'NIN KURTULUŞU

ÜZERİNE DÜŐÜNCELER

Derviş Kılınçkaya

Osmanlı Devleti I.Dünya Harbine Almanya'nın liderliğini yaptığı "İttifak Devletleri" safında katıldığı zaman 1912'den itibaren büyük devletler arasında tartışması tamamlanmış olan bir paylaşım bu defa yeni biçimde gündeme getirildi. Rusya'nın ısrarlı teklifleri ile yapılan görüşmeler sonunda 1916 Sonbaharında karşılıklı teati edilen mektuplarla Türkiye'nin paylaşılması hususunda İngiltere, Fransa ve Rusya arasında bir anlaşma imzalandı. Sykes-Picot anlaşması olarak bilinen bu belgeyle İngiltere ve Fransa Osmanlı Devletinin hâkim olduğu toprakların stratejik bakımdan önemli kısımlarını nüfûz bölgelerine ayırdılar, buralarda doğrudan veya dolaylı yönetimler tesis etmek hususunda mutabakata varıldı(1).

Ancak, Mondros mütarekesinin imzalanmasından sonra, yapılan bu gizli anlaşmaların uygulanması galipler arasında mühim çatışmalara sebep oldu. Almanya'nın savaştan yenik olarak çıkması, Ortadoğu'da ötedenberi mevcut olan İngiliz-Fransız çatışmasını bütün yönleriyle yeniden ve daha şiddetli biçimde gündeme getirmişti. Üstelik

savaş sırasında meydana gelen Bolşevik İhtilâliyle Rusya'da savaktan çekildiğinden bu bölgedeki nüfûz mücadelesi sömürgecilik açısından oldukça önemli bir hale gelecektir(2).

1917'de İtilâf zümresine katılmış olan ABD ise Ortadoğu meselelerinde oldukça çekingendi, çünkü Avrupa'daki politik dengelerden pek haber dar değildi(3). ABD'nin yardımıyla Avrupa cephesindeki savaşı kazanmış olan İtilâf Devletleri, Başkan Wilson'un 8 Ocak 1918'de yayınladığı 14 maddelik ilkeler içinde sözü edilen "...milletlerin kendi kaderlerini tayin hakkı..." İngiltere ve Fransa'nın Osmanlı Devletinin Güney vilâyetlerinde kurmayı tasarladıkları sömürge idareleri ile de bağdaşmıyordu(4).

Bu durumda sözkonusu devletler buralarda kurmayı tasarladıkları idareleri değişik biçimde uygulayabilecekleri yeni bir statü aradılar ve buldular da: Mandat Yönetimleri...

Kendisini idareden âciz bulunduğunu iddia ettikleri ülkelerin veya toplulukların gelişmiş ülkelerce yönetilmesi gerektiği ileri sürülerek Ortadoğu'yu bu şekilde paylaşmayı tasarladılar. 21 Mayıs 1919'da İngiltere, Paris Konferansına bir bildiri sunarak, Mezopotamya, Suriye ve Filistin'in İngiliz ve Fransız mandat'sına verilmesini, ABD'nin de Türkiye Mandat'sına katılmasını teklif etti(5). Bir süre sonra Suriye ve

Lübnan Fransa'nın Irak ve Filistin'de İngiltere'nin mandat'sına bırakıldı.

Ancak, İngiltere ve Fransa hudutları tam ola

rak tesbit edilmemiş bu bölgelerde kuracakları yeni yönetimlerin hangi sahaları kapsayacağı hususunda anlaşmazlığa düşeceklerdir. Avrupa'da Fransa'nın beklentileri bu devleti Ortadoğu'da fedakârlık yapmak zorunda bırakacak ve nihayet Fransız Başbakanı Clemenceau ve İngiliz Başbakanı Lloyd George arasında 15 Eylül 1919'da imzalanan bir anlaşma ile, İngiltere'nin Irak-Suriye-Filistin cephesinde giriştiği son taarruzdan doğan avantajlı durumla Urfa, Antep ve Maraş'a kadar genişlemiş olan işgal bölgesi Fransızlara devredilecektir(6).

Bunu üzerine "...Torooslardan itibaren bir bü tünlük gösteren Adana ve İskenderun Körfezine kadar olan bölgenin güvenliğini sağlamak için.. ihtiyaç duyulan geniş bir araziyi...Ermenilerin de isteklerine uyarak..." işgal edecektir(7).

Bölgede Fransız işgaline karşı duyulan derin tepki üzerine meydana gelmesi muhtemel olayları mümkün mertebe asgariye indirmek için, bu devletin Suriye Fevkalade Komiseri F.George Picot(8) Sivas'ta bulunan M.Kemal Paşa ile Aralık ayı başlarında görüşecek ve duruma anlamaya çalışacaktır.M.Picot'ya Türk talepleri anlatılarak, Klikya, Antep ve Maraş ile Urfa'nın mütäreke hükümlerine aykırı olarak işgal edildiği, buralarda Fransızlar tarafından silahlandırılmış olan Ermenilerin Müslüman halka yaptıkları zulüm Osmanlı memurlarına karşı vukubulan küçük düşünürücü hareketler aktarılarak bu durum şiddetle protesto edilmiştir(9).Bu haksız işgallerin bertaraf edilmesini aksi takdirde de milletin bu

neticeye ulaşmak için bütün maddî ve manevî gücünü kullanacağı bildirildi. Picot cevaben "...da ha hareketinden evvel Ermeni kıtalarının yeni işgal edilen yerlerden alınmasını emrettiğini, Fransızların Osmanlı Devletinin istiklâline saygılı olduklarını ve kendilerine Adana'da iktisadî menfaatler temin edilmesi karşılığında Maraş, Antep ve Urfa'nın Fransızlar tarafından tahliye edileceğini..." söyledi(10). Bu görüşme, 7 Aralık 1919'da bütün kolordulara bildirildi ve Heyet-i Temsiliye namına M. Kemal imzasıyla sözkonusu bölgelerde bulunan Müdafaayı Hukuk Cemiyetlerine de kendi bölgelerinde millî teşkilâtın kuvvetlendirilmesine çalışmaları, Ermenilerden ve Fransızlardan gelmediği takdirde silahlı bir saldırıya girişilmemesi tebliğ edildi(11). İşgal kuvvetlerinin iç işlerimize, Jandarma ve Polisin vazifesine müdahale etmeleri halinde de durumun hem Hükümet ve hem ahali tarafından ilgili yerlere şiddetle protesto edilmesi tavsiyesinde bulunuldu(11).

Anadolu'da bu faaliyetlerin yürütüldüğü sırada, Padişahın tasvibiyle eski Sadrazam Damat Ferid Paşa'nın İngilizlerle yaptığı bir gizli anlaşmaya göz atmak faydalı olacaktır. Ekteki Belge: "..."(12). Picot ile yapılan görüşmede varılan mutabakata rağmen, Fransızların bölgede ki tavırlarında bir değişiklik meydana gelmedi, üstelik işgalin geçici olduğuna dair bir emare de görülmeyince Mustafa Kemal Paşa, Kolordulara yayınladığı bir tâimle Fransız işgalinin ortadan kalkması için artık silaha sarılma zamanı-

nın geldiğini bildirdi(13).(Belgenin işaretli yerlerini okuyalım)

Urfa'da muhtemelen İngiliz işgalinden önce 6.Ordu kumandanı Ali İhsan Paşa'nın ziyareti esnasında (10 Ocak 1919) temelleri atılmış olan Müdafaayı Hukuk Cemiyeti aynı yılın Eylül ayından itibaren faaliyetlerini yoğunlaştırdı(14).

XIII.Kolordu'nun (6.Ordunun bakıyetisüyûfunun teşkil ettiği yeni Kolordu) istihbarat kaynaklarından, Diyarbakır'da Kilikya Piskoposu Keotun (belge'de aynı böyle) elde edilen mektu bundan, sansür edilen bazı Ermenilerin mektuplarından elde edilen bilgiler, Ermenilerin ve Fransızların Fıratın şarkında baharla birlikte büyük bir taarruza girişeceklerini göstermekteydi(15).XIII.Kolordunun Harbiye Nezaretine ve Heyeti Temsiliyeye bildirdiğine göre Ocak başlarında Urfa'da bulunan Fransız Kumandanı Hauger'in Jandarma Kumandanı (Ali Saib Bey olması muhtemel)'nı çağırarak muvazzaf Jandarmaları terhis edeceğini ve yerlerine gönüllü kayıt edeceğini ve maaşlarının kendileri tarafından verileceğini tebliğ etti.Jandarma Kumandanına göre bundan maksat Fransızlar tarafından hazırlanan 300 Ermeninin Jandarma kaydedilerek silahlandırılmasıdır(16).

Keza yine bu sıralarda Urfa'da iki fikir çarışmaktadır:Bunlardan birincisi Hürriyet ve İtilaf Partisine mensup olan Şükrü Nasıh'ın liderliğini yaptığı gruptur ki, bu grup silahlı

bir mücadeleye karşıdır ve siyasî faaliyetinde bu lunularak Fransız işgalinin kaldırılmasını sağ lamayı düşünmektedirler.İkincisi ise Jandarma Kumandanı Ali Rıza Bey ve Belediye Reisi Hacı Mustafa Efendi'nin teşkilatlandığı gruptur ki, bunlarda tam aksine Fransızların Urfa'dan ancak silah zoru ile atılacakları fikrindedir ler.Bu sırada Urfa'ya Şehit Nusret Bey'in yerine Mutasarrıf olarak gelen Ali Rıza Bey ise mil lî emele karşı olmamakla birlikte Salih Abdul lah'ın tenkili sırasında, daha önce Jandarma Ku mandanının kendisine bahsettiği 600 kişilik Ku vayı' Milliyeyi ortaya çıkaramaması yüzünden şü phe içindedir.(17)

Aşiretlerin durumuna gelince:Millî aşireti bu sıralarda birkaç kola bölünmüş durumdadır. Mahmut Bey, aşiretine tam hâkim durumda de ğildir ve kardeşlerinden Abdurrahman, Timur Fran sızlarla temas halindedirler.Nitekim, Mahmut Bey'in kontrolü altındaki fırkalar millî mücade leye katılacak fakat kardeşlerinin kontrolünde ki fırkalar bu sıralarda Urfa'dan uzaklaşacak lardır. Seyale aşireti reisi Salih AbdullahFran sız taraftarıdır.Ketikanu aşireti reisi Basravi de Fransızların tarafını tutmaktadır.Buna karşı lık Suruç aşairi, Siverek aşiretleri ve yukarı da sıralananların dışında kalan aşiretler millî kuvvetlere katılmakta tereddüt etmemişlerdir (18)

Nihayet, millî kuvvetler bilindiği gibi 9 Şu bat 1920'de harekete geçtiler ve Fransızlar şe hirde bulunan binalarını boşaltarak şehir dışın

da tahkim ettikleri hastahaneye sığınmak zorunda kalacaklardır.

24 Mart 1920'de XIII.Kolordu kumandanı tarafından Heyeti Temsiliyeye gönderilen bir rapordan anladığımıza göre:

"Urfa'daki Fransızlar müteaddit binalara sığınarak şehre hakim olan iki tepeyi de tahkim etmek suretiyle tertibat almışlardır.Bu tepeler Telfitır ve Külafli tepesidir.Birbirlerini ateşle koruyabilecek durumda mevzilenmişlerdir..." (19).

29/30 Mart gecesi Fransızlara yapılan şiddetli taarruzda muvaffakiyet elde edilememiş ancak aynı gece Ermeni mahallesinden kaçan Süryanilerden düşmanın durumu hakkında enterasan şeyler öğrenilmiştir:buna nazaran Ermeniler kendi mahallelerinde dinamit ve bomba imal etmekte ve hazırladıkları 500 kişilik bir kuvvetle de hücum geçme hazırlığında bulunmaktadır. Ayrıca, kendilerinin ricası üzerine Kuvayı Milliye tarafından Ermeni yetimlerine verilmek üzere gönderilen ekmele Fransızlar beslenmektedir.Gene bunların verdikleri bilgilere göre Ermeniler Fransız siperlerinde nöbet tutmakta ve çarpışmalara katılmaktadırlar.(20)

Bir başka belgeden anladığımıza göre de 7 Mart'tan itibaren Ermeniler Urfa'daki müslüman mahallelerine kadar girerek ateş etmekten sakınmamışlardır(21).Fransız siperlerinin Ermeni mahalleleri ile bağı başlangıçta tam olarak kesilmediği için, yapılan erzak yardımı Fransızların uzun müddet dayanmasını sağlayan mühim bir fak-

tör olarak karşımıza çıkıyor.

13 Mart 1920'de Siverek'de bulunan 2.Fırka kumandanı Akif tarafından Kolordu'ya yazılan bir yazıda Urfa Kuvayi milliyesinin iyi yönetilemediği ve bu yüzden Kuvayi Milliye kumandanı Namık(Ali Saib) Beye karşı umumî bir memnuniyetsizlik olduğu belirtilmektedir.(22)

Bütün bunlar eşrafın Ankara'da bulunan Mustafa Kemal Paşa'dan yardım talebinde bulunmasına yol açacaktır.Nitekim bu ısrarlı müracaatlar neticesinde verilen Heyeti Temsiliye tarafından çevredeki Kuvayi Milliye kuvvetlerinin Urfa'ya yardıma gelmeleri istenecek(23) ve Mersin ve Adana'da Fransızlara karşı girişilen gerilla mücadelesi şiddetlendirilerek buralardan bir yardımın Urfa'ya yetişmesi mümkün olduğu kadar önlenmeye çalışılacaktır(24).

Kezâ, hemen hemen aynı günlerde Suriye'de Fransızlar Araplarla müsademeye tutuşacaklardır(25) böylece zaten az bir kuvvetle çok geniş hem degüvenliğini sağlamak gibi büyük bir iddiayla elde tutmaya çalışan Fransa, kendini kaynayan bir kazanın içinde bulmuştur.

Urfa'da millî kuvvetlerin Fransızlarla girişti mücadelenin neticelenmesi uzadıkça şehirde bulunan muzır unsurların faaliyetleri de yoğunlaşmıştır.Nitekim İtilaf Partisine mensup bazı şahıslar, Ankara'da toplanacak millî meclis için yapılacak temsilci seçiminin Padışahın rızası hilafına olduğu gerekçesi ile tasvip edil-

memesini ve Fransızlarla sulh imzasının muhakkak surette gerekli olduğunu propagandaya girişmişler fakat Kolordu bunların önlenmesi için gerekli tedbirleri almayı başarmıştır(26).

Gene muhtemelen bu çevreden kaynaklanan bazı haberler de halkın morali üzerinde olumsuz tesirler yapmak istidadını göstermiş, fakat Mustafa Kemal Paşa tarafından Müftü Hasan Efendi'ye çekilen telgraflarla bölgede bu tür hareketlere meydan verilmemesi hususunda tavsiyede bulunulmuştur(27).

Muhasara altına alınmış olan Fransız kuvvetleri ile irtibatları tamamen (ancak Mart sonunda) kesilen Ermenilerin de bu durumlardan haberdar olmaları mümkün olmadığı anlaşılmaktadır. Çünkü, aynı günlerde para karşılığında Fransızlar tarafından yardım istemek üzere Arappınır'ına gönderilen bir Ermeni haberci yakalanarak sorgusu yapılmış ve Fransızların yiyeceklerinin tükenmiş olduğu, cephanelerinin de tükenmeye yüz tuttuğu anlaşılmıştı.(28)

Bütün imkânsızlıklara, aşiretlerden teşkil edilen kuvayi milliyenin yetersizliğine, silah ve cephane kıtlığına rağmen millî kuvvetler Fransızları Urfadan atmağa muvaffak olmuşlardır.

Sonuç:

Urfa'nın kurtuluş mücadelesini bölgedeki diğer mücadeleden ayrı düşünmek pek mümkün değil-

dir.Nitekim yukarda okunan belgelerden de açıkça anlaşılmaktadır ki; Urfa'daki mücâdele Güney Cephesinde Fransızlara karşı direnişin ilk merhalesini oluşturmaktadır.Daha önce girişilen teşebbüslerin akamete uğramasında bu konuda kolorduya verilen talimata uyulması hususundaki titizlik etkili olmamıştır.Çünkü, Ali Saib Bey ve yanındakiler Urfa'dan ayrıldıktan sonra Ocak ayının sonlarında Diyarbakır'a gelerek burada kolordu Erkanıharp Reisi Halit Beğ(Akmansü) ile görüşecek ve muhtemelen Mustafa Kemal Paşa'nın gerilla talimatnamesinden bu sırada haberdar olacaklardır.Fakat daha erken harekete geçilmiş olması durumda ufak tefek aksaklıkların dışında pek tesirli olmamıştır.

Alaşıyor ki ahali, kuvayi milliyenin sevk ve idaresinden pek memnun değildir.Fransızların Urfa'dan çıkışlarından bir kaç gün önce komuta kademesinde değişiklik yapılarak, Ali Saib Bey'in yerine (esasen Ali Saib Bey bu sırada milletvekili de seçilmiştir) Pehlivanzade Nuri Bey(Binbaşı Nuri Bey) tayin edilmiştir.

Fransızların, Urfa'dan ayrılışı esnasında kurulan pusu ise gerek TBMM'ne tâbi olan resmî makamlarda gerekse Fransız makamlarında birbirinden farklı olmakla beraber tepkilere sebep olmuştur.XIII.Kolordu'ya durumun tetkik edilerek müsebbiplerinin cezalandırılması doğrultusunda talimat verildi.Fakat kolordu yaptığı araştırma ile durumu üst makamlara bildirmekle yetinmiştir.Bunda temel amaç ise ileride aley-

dir. Endüstri kapasitesi en basit durumda bile olsa fabrika denilebilecek harp teknolojisine uygun bir tesis mevcut değildir.

POLİTİK GÜÇ:

Halkın etrafında toplanacağı belli bir fikir ve bu fikrin savunucusu siyasi bir kuruluş ile bütün güçlere hakim bir otorite yoktur. İstanbul işgal bölgesi içinde kalmış, etki gücü zayıflamıştır. Zamanın iktidarı güçsüz, olaylar karşısında ilgisiz ve kararsızdır.

İşte Milli Mücadelenin başında ülkemizin ve devletimizin durumu ve gücü budur.

Ülkemizi ve devletimizi bu badireden kurtarmak için İNGİLİZ HİMAYESİNİ istemek, AMERİKAN MANDASINI kabul etmek veya BÖLGESEL KURTULUŞ gibi çözüm yolları arayanlar vardır.

Bu kurtuluş yollarının hiçbirisini kabul etmeyen büyük önder ATATÜRK'ün kararı ise şöyledir:

"BU DURUM KARŞISINDA VERİLECEK BİR TEK KARAR VARDIR. O DA MİLLİ EGEMENLİĞE DAYANAN, KAYITSIZ, ŞARTSIZ, BAĞIMSIZ YENİ BİR TÜRK DEVLETİ KURMAK"

Ulu öndere göre bu amaca ulaşmak için öncelikle izlenecek yol:

"TÜRK ATA YURDUNA VE TÜRK'ÜN BAĞIMSIZLIĞINA SALDIRANLAR KİMLER OLURSA OLSUN ONLARA BÜTÜN MİLLETÇE SİLAHLI OLARAK KARŞI ÇIKMA VE ONLARLA SAVAŞMAK" dır.

Ulu önderimiz Büyük Nutkunda diyor ki;

"BİR AN İÇİN BU KARARIN UYGULANMASINDA BAŞARISIZLIĞA UĞRANILACAĞINI DÜŞÜNELİM. NE OLACAKTIR? TUTSAKLIK. PEKİ, ÖTEKİ KARARLARA (İngiliz himayesi, Amerikan mandası ve bölgesel kurtuluş

yollarını denemek) UYMAKLA DA BU SONUÇ OLMAYACAĞIMYDI?"

ŞU AYRIMLA Kİ; BAĞIMSIZLIĞI İÇİN ÖLÜMÜ GÖZE ALAN MİLLET, İNSANLIK ONUR VE ŞEREFİNİN GEREĞİ OLAN HER ÖZVERİYE BAŞVURDUĞUNU DÜŞÜNEREK AVUNUR VE ELBETTE, TUTSAKLIK ZİNCİRİNİ KENDİ ELİYLE BOYNUNA GEÇİREN UYUŞUK, ONURSUZ BİR MİLLETLE KARŞILAŞTIRINCA, DOST VE DÜŞMAN GÖZÜNDEKİ YERİ ÇOK BAŞKA OLUR."

Ulu önderimizin böyle bir düşünce yapısı içerisinde almış olduğu karar doğrultusunda Millet uyanmış ve Milli Şuur galeyana gelmiştir. İşte ŞANLIURFA destanında o zaman yazılmıştır.

Ülkemizi işgal eden düşmanlarımız ve onların oyuncağı olan azınlıklar ordumuzun elinden silah ve cephanesini almakla ve onu dağıtmakla amaçlarını gerçekleştireceklerini zannetmişlerdir.

Ancak büyük ATATÜRK'ün de dediği gibi onuru ve yetenekleri çok yüksek ve büyük olan, ölmeyi tutsak yaşamaya tercih eden, ya bağımsızlık ya ölüm diyebilen Asil Türk Milletinin kendine özgü niteliklerini unutmuslardır. Yine düşmanlarımız, peygamberler şehri ŞANLIURFA'mız da, vatanın ve milletin bütünlüğüne bağlı, gönlünde Ay Yıldızlı Albayrağı taşımaktan gurur duyan, Türk İslâm Kültür ve Medeniyetinin değerlerine sadık ALİ RIZA BEY, HACI MUSTAFA HACIKAMILOĞLU gibi yöneticiler ile TUMBUL BAKIR, ÖMER NEBAN, MUHACİR HAMİT, ARABACI SALİH, ŞEKERCİ MEHMET EMİN, BOLAN AĞA, AHMET MESTÇİ gibi ve daha nice kahramanların bu milletin bağrında bulunabileceğini gözden kaçırmışlar ve unutmuslardır. Bu unutkanlık-

lar içersinde gelmişler, yurdumuzun birçok yeri ni bu arada ŞANLIURFA 'mızıda işgal etmişler, ancak gereken dersi alarak geri dönmüşler, kaçmışlardır.Kısacası, GELDİKLERİ GİBİ GİTMİŞLERDİR.

Düşmanlarımız güzel yurdumuzu ve Şanlıurfa' mızı işgal ederken maddi gücümüzün olmadığını hesaplamışlardır.Ama yanılmışlardır.Çünkü çok önemli bir hazinemiz var.Bu da imanımız, inancımız, vatanseverliğimiz ve İstiklâl aşığı olmamızdır.İşte geldikleri gibi gidenler ŞANLIURFA'mızda yaşayan kahramanların bu manevi gücüne yenilmişler ve bu gücün neler yapacağına şahit olmuşlardır.

Düşmanlarımız geri giderken bir şey daha öğrenmişlerdir: Türk milleti Ebed-Müddet-i benimsemiştir.Tarih boyunca devletsiz yaşamamıştır. Birisi yıkılırken o anda yenisini kurmuşlardır. Türk Milleti devlet kurmada, teşkilatlanmada örnek bir millettir.Türk'ün bir şehri bile kuşatılsa, işgal edilse oradaki vatanseverler hemen liderlerini seçer, teşkilatlarını kurar ve düşmana karşı koyarlar.İşte ŞANLIURFA'lı vatanseverler de Fransız ve İngilizlere bu dersi vermişler ve ŞANLIURFA adını tarihe "KENDİ KENDİNİ KURTARAN ŞEHİR" diye altın harflerle yazdırmışlardır.

ŞANLIURFA halkı dininin ve devletinin tehdit altındayken neler yapacaklarını bütün dünyaya ispatlamışlardır.

ŞANLIURFA savunmasının İstiklâl Harbimiz acısından iki önemli sonucu vardır:

Birincisi; Nasıl ki Türk İstiklâl Harbi dünyadaki müslüman sömürgeler halkını kendi bağımlı-

sızlık davalarında yüreklendirmiş ve onlara örnek olmuştada, ŞANLIURFA'nın kahramanlarının beldelerini kurtarmakta gösterdikleri çabaları da diğer şehirlerimizin kurtuluşlarına örnek teşkil etmiş ve Türk İstiklal Harbinin kazanılmasında büyük bir rol oynamıştır.

İkincisi; Türk'ün kara gününde bütün ümitlerimizi kaybettiğimiz, büyük felaketlerle karşı karşıya olduğumuz bir anda, ŞANLIURFA'lı vatanseverlerin hiç bir yerden emir almadan ortaya çıkarak "BİZ BU YURDU VE BU ŞEHİRİ DÜŞMANA VERMEYİZ" diye haykırmaları; yurdumuzu kurtarma yönünde HEYETİ TEMSİLİYE ÜYELERİ ve heyet başkanı ATATÜRK'ün o ana kadar almış oldukları kararların doğruluğunu ispatlamış ve gelecekte alacakları kararlara umut kaynağı olmuştur.

Yukarıda önemini, anlam ve mahiyetini açıklamaya çalıştığım Şanlıurfa kurtuluş destanını yazan o ölümsüz kahramanlar, kendilerini vatan ve millet uğruna feda ederek bu cennet yurdumuzu ve bu peygamberler ocağı güzel şehrimizi bize emaneten bırakmışlardır. Zannediyorum bize düşen en büyük görev bu emanete hiyanet etmemek bu güzel beldeye elbirliği ile hizmet etmektir.

Biz askerler and içtik. Bu emaneti başımızın tacı yapacak, Şanlıurfa kalesindeki ay yıldızlı Bayrağımızı ilelebet dalgalandıracaktır.

ŞANLIURFA'nın şehit ve gazilerini minnet, şükran ve rahmetle anarken onlara sesleniyoruz "CENNET MEKANINIZDA RAHA" UYUYUNUZ. EMANETİNİZ SAĞLAM ELLERDEDİR."

Ruhunuz şad olsun.

SEN URFA'LIM

İbrahim Halil ÇELİK

Şanlıurfa Belediye Başkanı

Ananın ak sütünü emip dile geldikten sonra;

"Taşları cevherdir takasım gelir

Otunu gül gibi kokasım gelir

Durup şen yüzüne bakasım gelir

Gönülde kaygıyı atar bu Urfa"

deyişini hem hafızana, hem de gönlüne naksetmiş
sin...

Gittiğin okulda kelimeleri hecelerken de, ko
ca koca kitapları kafana doldurup üniversite me
zunu olarak sıra özlemiyle Şanlıurfa'na döner
kende, dükkânında kazanını döverken, kabını ka
laylarken, çekicini sallarken, alışverişini ya
parken de bu memleketin bir insanı olduğunu hiç
bir zaman unutmamışsın.Şanlıurfa'nın taşını cev
her, otunu gül, yüzünü şen bilmiş ve ona sevdal
lanmışsın...Selâm sana kara sevdalı, minnet sa
na memleketimin kara sevdalısı...

Ve bu gün...11 Nisan 1987...Bu gün senin bay
ramın...Esaret denilen kara lekeyi alnından sil
diğin, hürriyet denen kacı giydiğin gün bu gün.
Bayram bu gün...Kutlu olsun...

Böyle mutlu bir günde ve Şanlıurfalı olmanın
şuru içinde sana sesleniyorum:

Sen Şanlıurfa'nın ufuklarını kara kara bulut

ların sardığı en umutsuz günlerde, olamazı ol-
durmuş, imkânsızı başarmışsın.En kıt imkânlarla
mağrur düşmanını yurdundan çıkarmasını bilmiş
ve yapman gerekeni yapmışsın.

Ancak görevinin bittiğini sanma..Unutma ki
esaretten kurtulurken zorlu bir yolun yolcusu
olmaya talip oldun...Talip oldun ve dedin ki:
"Ben bu memleketi düşman işgalinden kurtarmakla
yetinmeyeceğim, bu memleketi her alanda kalkın-
dıracak gerekirse gecemi gündüzüme katacağım.
İşim bitmemiştir, daha yolun başındayım."Çünkü
bu toprakları düşman işgalinden kurtarmaya az-
metmenin anlamı budur.Seni bu verdiğin söze
davet ediyorum.Çünkü bu memleketin, memleket aş
kıyla kavrulan,

Sanatkâra ihtiyacı vardır,

Teknik elemana ihtiyacı vardır,

Düşünen kafaya, yazan kaleme ihtiyacı vardır

İşçiye, memura ihtiyacı vardır,

Merheme ihtiyacı vardır,

Huzur ve refaha ihtiyacı vardır,

Gerçek yüzünle, kısacası sana ihtiyacı

vardır...

Yıllarboyu ihmal edilmiş, seçimden seçime ha-
tırlanmış, sana hizmet getirmesi gerekenlerce
horlanmış, küçük görülmüşsün.Bu kapkara manzara
ya görmez gözlerle bakmak mıdır senin görevin?
Ben inanıyorum ki, mananın zaferi olan 11 Nisa-
n'ı gerçekleştiren sen, bu talihi de yenebile-
cek güçtesin.

Sen Şanlıurfalı'm,

Sen bir devsin yükü ağırdır devin

Kalk ayağa dimdik doğrul ve sevin

KURTULUŞ'TAN GAP'A

Prof. Dr. İhsan ÖZKAYNAK

Şanlıurfa Ziraat Fakültesi
Dekani

Şanlıurfa'mızın düşman işgalinden kurtuluşunun 67. Yıldönümünü sevinçle ve gururla kutlamanın mutluluğu içindeyiz. Bugünü bize armağan eden Şanlıurfa'nın yiğit evlatlarını rahmet ve minnetle anmak en kutsal görevimizdir. 11 Nisan 1920 zaferini, tarihimizin şanlı sayfalarına canlarıyla, kanlarıyla yazanların ruhları şad olsun!

900 yıllık Türk Yurdu'nu parçalayıp yutmak isteyen istilacı devletler, yüce milletimizden gereken dersi almışlardır. Tarihi şan ve şerefle dolu Büyük Türk Milletini bayraksız, vatansız bırakmak, O'nu tarih sayfalarından silmek için oynanan bütün oyunlar her zaman olduğu gibi Kur

tuluş Savaşımızda da boşa çıkmıştır.11 Nisan 1920'de Şanlıurfa'da kazanılan zafer, Kurtuluş Savaşında kazanılan zaferlerin bir halkasıdır. Bu zaferlerin temelinde Milletimizin birlik ve beraberlik ruhu, üstün vatan sevgisi, sarsılmaz inancı ve imânı yatmaktadır.Zamanın en güçlü ordularına sahip istilacıların çirkin emelleri, Türk'ün iman dolu göğsüne çarparak parçalanmıştır.Sahip olduğumuz Vatan topraklarının korunmasını, milletimizin refah ve mutluluk içersinde yaşamasını devam ettirmek için, gerektiğinde bize düşen görevleri di ecdadımıza lâayık birşekil de yerine getirmeye hazırız.

Tarih boyunca Türk Milleti ve Türk Yurdu üzerinde çeşitli oyunlar oynanmıştır ve oynanmaya devam edecektir.Bundan dolayı daima uyanık olmak, birlik ve beraberliğimizçe kastedecek her türlü iç ve dış düşmanlara karşı gereken tedbir almak zorundayız.Yurdumuzun gerek Jeopolitik durumu gerekse yeraltı ve yerüstü zenginlikleri düşmanlarımızın istila emellerini daima kâncıla yacaktır.Verimli topraklara ve ancak bir kıt'a da bulunabilecek iklimlere sahip olan bu güzel yurdumuz üzerindeki düşman isteklerine karşı koymak için daima güçlü olmaktan başka çaremiz yoktur. Birlik ve beraberlik ruhu içinde çalışmak, çok çalışmak ve daha güçlü olmak zorundayız.Bugünün güçlü, yarının daha güçlü bir Türkiye'si, var olmanın, yaşamanın garantisidir.Halen yapmakta olduğumuz ekonomik savaşı da biran önce kazanmak ve Milletçe layık olduğumuz seviyeye gelmek ülkümüzdür.Türk Milleti bunu başara cak kabiliyet ve güce sahiptir.Ulu Önder'ımız

kuşatılması yolunda çok önemli olan bu olay görüldüğü gibi iki satırla geçiştirilmiştir.Şimdi olayı, fazla ayrıntıya girmeden Tepe'yi alan milis kuvveti kumandanı yedek subay Akif Sözeri'nin ağzından izleyelim.

"..Hatırımında kaldığına göre 13 Şubat akşamı nöbeti teslim almak için bölgeme (Dergezenli Mahallesi) giderken Jandarmanın bölük kumandanlığından çağrıldım.Odada ağabeyim Suphi'yi,Şam'da 1.Cihan Savaşı sırasında tanıştığım hemşehrimiz Ferhat'ın oğlu Jandarmanın yüzbaşısı Hüsnü Bey'i ve Jandarmanın üsteğmeni Ömer İzzet Efendi'yi buldum.Hüsnü Bey, üzülen bir şeyler anlatıyordu.Meğer Ali Saip bey,dörtüyüzü İzollu aşiretinden, ikiyüzü de şehir halından olmak üzere 600 silahlıdan oluşan bir tabur meydana getirmek ve kumandanlığına da geçen Fehmi adındaki bir Jandarmanın yüzbaşısını tayin etmek ve Külaflı Tepesinin alınmasını sağlamak istiyormuş.Hüsnü Bey hem Urfalı, ve hem de esasen piyade olması nedeniyle görevin kendisine verilmemesine üzülüyordu.Benim, Dergezenli bölgesine verdiğim günden beri en büyük emelim de Külaflı Tepesini almak olduğundan, hiç kimseye söylemeden ve sezdirmeden gece bölüğümün ayırdığım 40 kişiyle bu kararımı uygulamaya koydum..(10)

Akif Sözeri, 40 kişilik kuvvetiyle Külaflı tepesini alarak görevini başarıyor.Ancak görüldüğü gibi kendi inisiyatifiyle yaptığı bu harekete

ti Ali Saip Bey kitabında "yaptırdım" diye nite liyor. Ancak kitabında bu şekilde sözettiği ola yı daha sonra Akif Sözeri'nin İstiklâl Madalya sıyla ödüllendirilmesi için yazdığı inha yazı sında tam olarak açıklıyor:

"(Mehmet Akif Efendi'yi)..iyi yönetimine dayanarak önemli bir bölge olan Dergezen li mahallesine verdim. Bölgesinin Fransız lara karşı olan kuşatma hattını güvenlik altına alan Akif Efendi daha yüksek bir başarı sağlamak amacıyla bölgesini maiye tinden 20-30 nefere bırakarak 30-40 mev cutlu küçük bir müfreze halinde bölgesi nin 4-5 kilometre açığında olan ve önem li bir Fransız birliğince korunan ve sa vunulan Külâflı Tepesi adıyla da bilinen yüksek tepeye bizzat yaptığı gece baskı nı üzerine Fransızlara bir kaç ölü ve ya ralı ve başlarında kumandanları olduğu halde 15 esir ve bütün silahlar ve cepha ne ve 1 otomatik tüfek bırakmak üzere bü yük bir başarıyla ve kayıp vermeden tepe yi almış ve kendini Urfa halkına pek fe dakar bir genç olarak tanıtmıştır. Bu ba şarının önemi ve dikkate değer yanı tepe nin alınmasından dolayı Dergezenli bölge sine kadar 4-5 kilometrelik bir hat üze rinde mevcut bütün Fransız ileri karakol larının geriye çekilmekle dar bir çember içine sıkışmak zorunda kalmalarıdır."

Görüldüğü gibi Ali Saip Bey Akif Sözeri'nin

İnha yazısında kitabında anlatmadığı başka bir takım olaylar anlatıyor.Ve olaya gerçek yerini veriyor.

Ali Saip Bey'in kitabında değinmediği olaylardan biri de Urfa'daki Fransız kuvvetlerine Antep üzerinden yardım geldiği haberleri üzerine Ali Saip Bey'in Karaköprü'ye çekilişi olaydır.Bu olay kısaca şöyledir:Albay Nordmand komutasındaki Fransız yardım kuvveti Akçakaleye gelmiş ve bugün Suriye sınırları içinde bulunan Ay nelaruz köyün civarında Aneze aşireti ile çatışmaya tutuşmuştu.Albay Nordmand önceleri bu kuvveti önemsemeyip Urfa'ya doğru ilerlemişse de daha sonra kendilerini arkadan izleyen Aneze Aşireti ile Urfa'daki Kuvay-i Milliyenin arasında yani iki ateş arasında kalabileceğini düşünerek Urfa'ya yürümekten vazgeçmiş ve Harabnaz'a doğru çekilmiştir.Sultantepe Köyü kadar gelip Albay Nordmand kuvvetlerinin Harabnaz'a doğru çekildiğini öğrenen Ali Saip Bey'in Urfa'ya döndükten sonra Albay Nordmand'ın Harabnaz üzerinden Urfa'ya geleceğini düşünerek ya da tahmin ederek korunmak için Kuvay-i Milliye'nin Karaköprü'ye çekilmesini Müdafa-ı Hukuk Cemiyetine teklif etmişse de bu teklif Urfa Belediye Reisi Hacı Mustafa ve Siverek kuvvetleri kumandanlarından Odabaşızade Mehmet Emin Efendinin şiddetli muhalefetleriyle karşılaşmıştır.Teklifi kabul edilmeyen Ali Saip Bey, Badıllı Aşireti Reisi Sait Bey'i de yanına alarak bir bölüm kuvvetle Karaköprüye çekilmiş ve ertesi gün düşman kuvvetleri gelmeyince geri dönmüştür.

Ali Saip Bey'in Karaköprü'ye çekilişi halk üzerinde çok kötü etki yapmış ve paniğe neden olmuştur.

IV.

Ali Saip Bey'in kitabında gereği gibi yansıtılmayan olaylardan önemli bir olay da Fransızların Urfa'yı boşaltmayla ilgili anlaşma tekliflerinin Kuvay-i Milliye kurmaylarınınca değerlendirildiği toplantıdır. Kitapta hiç sözü edilmeyen ve Fransız kuvvetlerinin Şebeke de yok edilmesi olayına da ışık tutan bu toplantıyı milis kumandanı yedek subay Akif Bey'in (Sözeri) ağzından izleyelim:

"Ali Saip Bey Külaflı Tepesini aldıktan sonra bana büyük sempati beslediğinden beni yanında bulundurmak isterdi. Yanında bulunduğum bir gün beni beraberinde Ellisekiz meydanındaki Erkek Nümune Mektebine (Bugünkü Kurtuluş İlkokulu) götürmüştü. Gittiğimizde orada Ali Rıza Bey'de vardı. Biraz sonra, hafızamda kaldığına göre merhum Hacı Mustafa, Ali Şelli, Şekerci Eyyüp, Hacı İmam Nebo ve şimdi adlarını hatırlayamadığım milli kahramanlar geldiler. Bu toplantı, Ali Saip Bey'in yerine Kuvay-i Milliye kumandanı olarak Pehlivanzade Bnb. Nuri Bey'in atanacağına söylendiği günlere rastlar. (12)"

Bu toplantı o sırada Fransız kumandanından Urfa mutasarrıfına hitaben gelen ve tahliye şartnamesini kapsayan bir yazı üzerine gerçekleşmiştir. Kuvva-i Milliye ileri gelenleri tah-

liye şartlarındaki Fransızların silahlarıyla Urfa'yı boşaltacakları şartına şiddetle karşı çıkıyorlardı. Kuvva-i Milliye Fransızların silahlarını başka taraftaki vatandaşlara kullanmalarını maksadıyla silahlarını üstleneceklerini söylüyorlardı. Aksi takdirde tahliye şartlarının kabul edilmemesini savunan Kuvva-i Milliye'ye karşı Ali Saip Bey, şartları kabul etmenin daha doğru olacağını, başlarına tekrar gaile açılmasına fırsat verilmemesi gerektiğini belirtiyordu. Kuvva-i Milliye fikrinde ısrar etti ve Fransızların silahlarıyla Urfa'yı terk etmeleri halinde yolda karşılarına çıkacaklarını heyecan ve sinirlilikle belirttiler. Bu sırada mutasarrıf Ali Rıza Bey'de Kuvva-i Milliye'yi haklı bularak Fransızlara bunu bildirmek gerektiğini söyledi. Toplantı dağılırken Kuvva-i Milliye'yi bu konuda çok kararlı gördüm ve onlara hak verdim."

Sonradan öğreniyoruz ki Fransızlar tahliye'yi silahlı olarak kabul etmişler ve Kuvva-i Milliye'nin yollarını çevirmeleri halinde kendilerini savunmaya muktedir olduklarını ve bundan da kimseyi sorumlu tutmayacaklarını bildirmişler.. 10 Nisan günü Millet Köprüsü üzerinde ki silahları ile tahliye hususunun da kabul edildiği Ali Saip ve arkadaşlarıyla Fransızların görüşmesi ve anlaşması Kuvva-i Milliye kurmaylarının arzuları hilafında idi...

...Kuvva-i Milliye ileri gelenleri bu emriva kiyi kesin olarak kabul etmeyeceklerini, Fran-

sızların, yollarını kesecek Kuvva-i Milliyyeye karşı kendilerini savunmaya muktedir olduklarını ve bundan kimseyi sorumlu tutmayacaklarını bildirdiklerini ve bu şekilde bir yol kesme hareketinin anlaşmaya sadakatsizlik sayılamayacağını ileri sürerek Fransızların yollarını kesmeye hazırlanmışlar ve Şebeke mevkiinde düşmanı pusuya düşürmek için gereken düzeni almışlardı. Bu kararlarının da şehir halkına bildirdiklerinden, şafak sökende bütün Urfa halkından oluşan Kuvva-i Milliye Şebeke mevkiinde yolun iki tarafındaki dağlar üzerinde pusuda bulunuyordu.(13)

Görüldüğü gibi Ali Saip Bey bir çok olayda kendini ön planda göstermiş ve Urfa'nın adı bilinmeyen ve bilinmeyen kahramanlarını ya geri plana atmış ya da hiç adlarını anmamıştır.

Binbaşı Ali Rıza Bey tarafından yazılmış Urfa Mücahadesi adlı kitabın sözün de bu hususa değinilmiş ve "Kozan Mebusu Ali Saip, savaşın yalnız ait kısımlarını kapsayan bir kitap yayınlamış fakat, memleketin kurtuluşu uğrunda kendisiyle birlikte çalışanlara ve daha sonra kahramanca uğraşanlara bir övünme payı vermediği"nden söz edilmiştir.

Gerçi Ali Saip Bey, kitabının bir yerinde "Bütün Urfa'lıların gösterdikleri kahramanlık ve fedakârlık" tan söz etmektedir ancak, bu vurguların olayların gerçek kahramanlarını anmaya engel teşkil etmemesi gerekirdi.

Urfa'lı mücahitlerin en çok bu nedenle kırılgın oldukları Ali Saip Bey'in Urfa savaşında çektiği zahmet ve sıkıntılar onu her şeye rağmen bütün Urfa halkının şükran duyması gereken kişilerin önde gelenlerinden biri haline getirmeye yetmiştir. Onunla birlikte adı bilinen ve bilinmeyen bütün kahramanları rahmet ve minnetle anıyoruz.

Dipnotlar:

- (1) Ali Saip, Kilikya Faciaları ve Urfa'nın Kurtuluş Mücadeleleri, s.59 vd.
- (2) Yeni Urfa Gazetesi, 11 Nisan 1965
- (3) Yeni Urfa Gazetesi, 11 Nisan 1965
- (4) Ali Rıza, Urfa Mücahede Ahvada Yadigar s. 15, Sinop 1343 hicri
- (5) Jaeschke, Gotthard, Türk Kurtuluş Savaşı Kronolojisi, Ank.1970 sf.9'da zikredilmektedir.
- (6) Fiilen dağılmış sayılmazdı, çünkü silahlar toplanmamıştı.
- (7) Ali Rıza, Anılan eser, s.35 vd.
- (8) Ali Saip, Anılan eser, s.61
- (9) Ali Saip, Anılan Eser, s.134
- (10) Akif Sözeri, Elyazısı anıları s.12
- (12) Ali Saip Bey'in 1.Türkiye Büyük Millet Meclisine Mebus olarak seçilmesi nedeniyle yerine Pehlivanzade Binbaşı Nuri Bey Kuvva-i Milliye kumandanı olarak atanmıştır.
- (13) Akif Sözeri, Elyazısı Anıları, s.32 vd.

1986 YILI BİLDİRİLERİ

Konuşmacılar :

Prof. Dr. Abdülkadir Karahan

İ. Ü. Edebiyet Fak.

Emekli Öğretim Üyesi

Cemil Cahit Güzelbey

Emekli Avukat - Araştırmacı

İsmail Özçelik

Gazi Üniversitesi

Gazi Eğitim Fak.

Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü

Tarih Anabilim Dalı Öğretim Gör

Müslüm Akalın

Araştırmacı - Avukat

İlhan Palalı

Dicle Üniversitesi

Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi

Yöneten :

Kemal Kapaklı

Gazeteci - Yazar

URFA MÜCADELESİNİN MANASI

Prof. Dr. Abdülkadir Karahan
İstanbul Üniversitesi Ed.Fak.
Emekli Öğretim Üyesi

Aziz ve muhterem hemşehrilerim, Urfa'yı seven, Urfa'da azim ve istekle vazife yapan askeri ve mülki yönetici kardeşlerim.

Benden önce konuşan arkadaşlarım konuya ilmi bir şekilde yaklaştılar ve çok güzel izahlarda bulundular. Ben salonda çoğunlukta olan gençlerimizi heyecanlandıracak, milletimizin savaş günlerindeki iman ve azim dolu eşsiz gayretlerini kendilerine sade bir dille anlatacak bir konuşma yapmak istiyorum.

Şimdi evvela Urfa Savaşı'nın anlamı ne? Niye yapmışız bu Urfa savaşını? Benden önceki konuşmacılar anlattılar. Hepsi doğru. Ben Siverek'te ilk okulda iken Kerim Fırat adında muhterem bir hocam vardı. Bu zat ben lise hocası iken, 1940 yılında "Urfa Savaşından Yapraklar" adında bir kitap yayınladı. Kitabına başlarken "Abdülkadir Karahan'a" demiş. Bu kitabın önsöz kısmında çok güzel bir cümle var. Hem rahmete vesile olur, hem de heyecanla Urfa savaşının manasını bizlere anlatmış olur. Bakınız ne diyor "Mateme bürünen dağlardan, taşlardan, çağlayan ve nehirlerden ateşler, kıvılcımlar sıçradı. Her şey ateşlendi.

Alevler yer yer yükselmeye başladı. İşte Urfa Sa vaşı da ateşlenen etrafa alevler saçan, yükse len Türk varlığının, Türk imanının, kendi kanı la yazdığı şehname'nin, bir civanmertlik fazlı ve milli Türk Kurtuluş mucizesinin bir ilk yap rağıdır." Bunu şiir olarak söylemiş ve çok gü zel söylemiş.

Şimdi bir Zeki Coşkun'un "Matem" şiirini, bir de bizim kahramanların "Kurtuluş Türküsünü" okumak istiyorum. Zeki Coşkun diyor ki"

Urfa bağlarında açmıyor güller
Bilmem neden susmuş o tatlı diller
Obadan obaya gidilen yollar
Düşman askerinden geçilmez olmuş

Dağlar kapalı sokaklar sessiz
Çöl gibi burası her taraf ıssız
Gündüzü dumanlı gece ışsız
Urfa harabeden geçilmez olmuş

Gerçekten duygulu bir şiir...

Biz asıl bir Milletiz. Düşmanı davet etmemi şiz. Gelmiş buraya, imansız davetsiz misafir. Fransa ile aramızda 5000 kilometreden fazla me safe var. Heriflerin ne işi var Urfa'da? Ne işi var? Soruyorum sizlere, ne işi var? (Alkışlar) Geldiği gibi cehennem olsun gitsin. Ve öyle de oldu zaten.

Kurtuluş türkümüz bakın ne kadar güzel, ha len dillerde heyecanla söyleniyor.

Kolumu salladım toplar oynadı
Kara daş içinde çete kaydadı
Yaşasın Urfa'lılar teslim olmadı

Di yürü, yürü,yürü, kumandanlar yürü
Urfa çeteleri dönmüyor geri

Şebeke dağından atladım, geldim.
Cephanem döküldü, topladım geldim.
Beş on Fransızı pâkladım, geldim

Di yürü, yürü, yürü, kumandanım yürü
Urfa çeteleri döner mi geri?

Şebeke dağından indim dereye,
Atılıyor bombalar, bilmem nereye?
Urfa Çeteleri dönmez geriye

Di yürü, yürü, yürü, kumandanım yürü
Çetelerin gidiyor, dönmüyor geri.

Kusura bakmayın, ben bir gün konuşabilirim
Urfa kurtuluşu tarihi ile ilgili olarak.Ama si-
ze bir kaç şey söyleyeyim.

Evvela Fransız Meclisinde birbirlerini yemiş
ler ve sonradan bunu açık açık yazmışlar.0 dö-
nemde Fransız meclisinde, muhalefet partisinden
değerli bir mebus var. 26 Mart 1920'de, yani bi-
zim kurtuluşumuzdan 15 gün evvel mecliste konu-
şurken şunları söylüyor.Diyor ki, "40.000 adam
var, Suriye ve Türkiye'de, Fransız olarak.Her
gün para harcıyoruz, devamlı taarruzlarla asker
lerimizin canları tehlikeye düşüyor.En azından
onlara harçlık vermek, onları beslemek mecburi-
yetindeyiz.Her gün adam kaybediyoruz.Prestijimi-
zi rezil ettik.İşte Maraş'ta olanlar, işte Urfa
da olanlar.Bundan sonra ne bir asker var, ne de
tek bir kuruş para." Bunu söyleyen kendileri.

Görüyorsunuz, Cenab-ı Hak, hakikaten Türk Milletini müslüman ülkelere doğruyu ve hakikati öğretmek için yaratmış. Biz ilk defa İslam ülkeleri içinde istiklâlimizi korumuşuz. Bizden sonra 126 tane müstakil ve 14 tane de yarı müstakil İslam Devleti vardı. Türkiye onlara önder olmuştur. O zaman ne Pakistan vardı, ne Mısır vardı, ne Libya, ne Lübnan vardı. İsterseniz size hepsini sayayım. Türke ne mutlu. İstiklalini korudu, Allah yardım etti ve bu ülkeler gördüler ki hakkın, adaletin, İslamın varlığı doğrulukta, istiklal'de ve hürriyettedir.

Daha evvel, bulunan ve Ali Saip'in olsun, diğer arkadaşlarının olsun, gerek arkadaşlarımızın yazdığı veya topladığı kitaplarda olsun ve gerekse benim Fransızcada okuduğum kitaplarda bir çok şeyler yazılı. Gerçek şudur: bunu samimi yetle söylüyorum; İngilizler de, Fransızlar da yanlış kapı çalmışlardır.

Türk Milletinin esarete tahammülü yoktur. Tarih bizi bir çok felaketlerle karşılaştırmıştır. Orta Asya'dan kopmuşuz, ta, Alp Dağlarına kadar gitmişiz, ve hiç bir zaman da düşmana teslim olmamışız. Çünkü İslâmiyet, ya gazi, ya şehit ol, diyor. Düşmanla karşılaştığında geri dönmek istersen ve ölürsen cehenneme gidersin. Bu millet camilerine el atılmasına müsaade etmez, bu millet kadınlarının saçlarından tutulmasına müsaade etmez. Bu millet atının, silahının ve namusunun başkaları eline geçmesine müsaade etmez. Ölür. Ya gazi, ya şehit olur, ama, İstiklâli ni ve hürriyetini korur. (Alkışlar)

Bunu bütün dünyanın yeniden görmesi lazımdı ve gördü.

Bugün dünya son derece büyük bir ekonomik kriz içersinde değil, bir ahlaki bunalım içerisindedir arkadaşlar. Bugün muzır neşriyat, gerçekten, yalnız bizi değil, (ben dünyanın, aşağı yukarı, 75 ülkesini görmüş adamım) her yerde ahlakı, namusu ve bütün iyi mezziyetleri ifsad ediyor. Bazı radyolar, bazı televizyonlar, bazı gazeteler, kitaplar insanda Allah korkusunu, millet sevgisini ve vatan aşkını biraz daha yumuşatıyor, biraz daha ikinci plana itiyor. Şahsi arzuları, ihtirasları, şehveti, rahat para kazanmayı daha cazip hale getiriyor. Bu insanın ve milletin felaketine sebep oluyor. İnanınız, her fazla zevk, her aşırı arzu, günün birinde ömrü müzü eksiltir, günün birinde huzurumuzukaçırır-günün birinde çarpışma şevkimizi tüketir. Allah'ın ve milletin istediğini yapamadan öbür dünyaya gönderir. Her birimizin bir vazifesi vardır. Allah adildir. Her ferde bir kudret vermiştir. Bu kudret işte, Urfa kurtuluşunda Türk milletin de kendi kendini kurtarma gücünü ve kudretini simgelemiştir.

Urfa mücahedesinin ikinci manası şudur; size açık söyleyeyim; eğer Urfa ve Siverek olmasaydı ve gerek Norman'a karşı bu mühim dersi ve korkuyu vermemiş olsaydı Fransızlar, İngilizler Musul petrollerine kadar gideceklerdi. Bunu yaşayan arkadaşlardın dinledim. Benim hocam burada Muhabere zabiti olarak bulunmuş, o anlattı.

Geliyorlar, cepleri, heybeleri altın dolu. Biri 18.000 altın, (bir altın 50 lira biliyorusu-

nuz) birisi 40.000 altun getiriyor.Aşiret reislerini kandırmak istiyorlar, vatandaşı kandırmak istiyorlar istiyorlardı, casuslar bulmak istiyorlardı.Urfa'ya, Sivere'ğe ve daha ötesine gidebilirlerdi.Ama Siverek'de Mehmet Emin Bey'in evinde iken, Cudi Paşa'nın evinde iken, binlerce aşiretten olsun, halktan olsun, silahlarına sarılarak, Norman'a Siverek'ten bir adım öteye geçemeyeceklerini söylüyorlar.Norman "burada savaşmak için değil, medeniyet getirmek için bu lundüğunu" söylüyor.

Bizim onların medeniyetine ihtiyacımız yok. Bizim ilme ihtiyacımız var.Peygamberimiz ne demiş? "İlim Çin'de de olsa gidin öğrenin" Ama de memiş ki ilim adı altında, medeniyet adı altında gelsinler senin toprağını işgal etsinler, seni perişan etsinler, senin ana kaynaklarını alıp götürsünler.Fransızlar öyle yapıyor."Urfa'nın buğdayı, Adana'nın pamuğu bizi ihya edecek" diyor.Buraya bize selam vermek için gelmiyor. Medeniyet adı altında bizi sömürmek için geliyorlar, bizi uşaklaştırmak için geliyorlar.

Bu niyetle Türkiye'ye gelmiş olan her millet her uğru rezil olacaktır, fakat Türk Milleti ebediyen şerefle, hürriyetle, istiklalle yaşayacaktır.

Sizden de bundan emin olmanızı istiyorum.

10 Nisan 1987

Şanlıurfa

ŞANLIURFA SAVAŞININ NİTELİKLERİ

Cemil Cahit Güzelbey

Emekli Avukat-Araştırmacı

Egemenlik savaşının güney cephesi denilince akla hemen Kahramanmaraş, Şanlıurfa ve Gaziantep gelir. Bu üç kentimiz yurtlarını düşman saldırısından kurtarmak için canını dişine alarak çarpışmış, birçok şehit ve yaralı vermiş, maddi hasarlara uğramış aynı ve nakti fedakârlıklara katlanmıştır.

Bu üç şehrin savunmadaki ortak yanları savaşlarının bir halk hareketi oluşudur. Dünya tarihinde bir çok şehir savaşları yer almaktadır. Bunlardan hemen akla gelenler Kartaca Akkâ, Plevne ve Verdün'dür. Bunlar iki devletin eğitim görmüş ve techiz edilmiş ordularının savaşları idi. Maraş, Urfa ve Antep savunmaları ise bir yanda çağdaş bilim ve tekniğin en yeni buluşlarıyla donatılmış bir orduyla derme çatma modelleri cinsleri ayrı silahlarıyla şehirlerini kurtarmaya çalışan halk topluluklarını savaşır.

İşte bu üç kent savunmasını açıkladığım nite liğidir ki milletin temsilcileri olan Büyük Mil let Meclisi tarafından Kahraman, Şanlı ve Gazi ünvanlarına layık görülmüşlerdir.

Bilindiği üzere düşman saldırısından ilk kur tulan Kahramanmaraş'tır. Bu kurtuluştta düşmanın Urfa ve Antep'te karşılaştıkları sert karşı koy ma, Antep'in Arapdar ve Pazarcığın Karabıyıklı köylerinde küçümsenmeyecek kuvvetlerinin imha edilmesi büyük etken olmuştur.

Düşman işgalinden ikinci kurtulan Şanlıurfa' dır. Burada Fransızların bulunuşlarına tam işgal denemez, zira istilacılar ilk günlerdeki şaşkın lık ortamından yararlanarak yönetime burun sok- maya kalkmış iseler de bir süre sonra Şanlıurfa mücahitleri duruma hakim olmuş ve sonunda düş- man şehri terketmek zorunda kalmıştır.

Bu üç kent savaşının en zorlusu ve en uzununu Antep'te geçmiştir. Şehir dışındakilerle birlik- te bir yıldan fazla süren savaşın on ay yedi günü kent çevresi ve içinde olmuştur. Savunmada 6350 şehit bu kadardan fazla yaralı verilmiş, bir çok kimseler topal ve çolak kalmış şehir düşman toplarıyla bir örene dönmüştür.

Kahramanmaraş, Şanlıurfa ve Gaziantep savaş- larının koşullar bakımından en şanslısı ve en başarılısı Urfa'da olmuştur. Zira düşmanın ana ikmal merkezi olan Halep'e en uzak bulunan bura sı idi. Ayrıca il çevresindeki oymaklar savaşa yararlı katkılarda bulunmuşlardır. Öbür yandan

kenti istilaya gelen Fransızlar Akabe boğazında imha edilerek layık oldukları akıbete uğramışlardır.

Gaziantep'te olduğu gibi Şanlıurfa'da da sayıca önemli bir Ermeni Cemaati ve ayrıca Amerikan tesisleri vardı. Bunların varlığı her iki kent için birer dezavantaj olmuştur. Zira şehirlerin içini dışını biliyorlardı, bu bilgilerini savaş boyunca Fransızlar yararına kullandıkları gibi onların saflarında çarpışmalara da katılmışlardır. Eğer bu nankör topluluğun müzaheretleri olmasaydı Urfa Savaşları daha önce aynı başarıya sonuca ulaşırdı.

Kadre uğramış bir millet rolünde dünyayı aldatmaya çalışan Ermenilerin 19. Yüzyılın ikinci yarısından sonra kucagımıza oturup sakalımızı yolma eylemleri tarafsız vicdanlı ve tarafsız yabancılar tarafından araştırılıp değerlendirilirse yüzlerinin karalığı bütün açıklığıyla ortaya çıkar. Birinci Dünya Savaşında durup dururken boşuna sürgün edilmediler. Ordumuz doğu cephesinde Ruslarla çarpışırken Van'da ayaklanarak şehrin Türk ve Müslüman bölümünü yakmaları ve köylerde kadın, yaşlı, çocuk demeden soykırımına giriştikleri yazılı ve resimli kaynaklarla sabittir. Öyle ki kadınların kucaklarındaki çocukları alarak gözlerinin önünde boğazlamak, gebe kadınları süngülüyerek karınlarındaki yavruları çıkarmak gibi nice vahşet tabloları sergilemişlerdir. Denebilirki dünya tarihinin en vahşi ve korkunç eylemleri Ermeniler tarafından Türklere karşı işlenmiştir.

Fransızlara gelince işgal ettikleri yerlerde mala, cana, namusa'da el uzatmışlardır.Bu konuda Gaziantep ve Şanlıurfa'dan iki örnek vermekle yetineceğim.

Gaziantep'te 8 yaşındaki bir çocuğu annesiyle birlikte sokaktan geçerken sarkıntılığa kalkan Fransız askerlerine müdahalesi üzerine yavrucağımız süngülenerek öldürülmüştür.Şanlıurfa'da kadınların çıplak olarak yıkandıkları bir hama ma giren iki Fransızın hikayesini hatırlayanlar bulunsa gerektir.Fransızların bu aşağılık hareketlerini ilkel insanların bile yapacaklarını sanmıyorum.Bu olaylar Fransız milletinin yüz karasıdır.Karikatür dergilerinde Fransızların hep kokot biçiminde çizilmeleri boşa değildir.

Kimi Fransız yazarlarının Şanlıurfa'da savaşın sonunu getiren anlaşma ile verilen güvence üzerine şehirden çıktuktan sonra Akabe boğazında saldırıya uğrayarak imha edilmelerini anlaşmaya aykırı bir tuzak olduğu hakkındaki yazılar yayınladıklarını duyarız.Elimizdeki kaynaklardan öğrendiklerimize göre bu olaya kendileri neden olmuşlardır.Bir an için böyle bir tuzak kurulup anlaşmaya aykırı davranıldığını kabul etsek bile bu olay ettiklerini biçmeleridir.Akabe olayından yakınlar Mondros Mütarekesine aykırı işgal ve istilalardan habersiz görünuyorlar.

Türk komutan ve kurmaylarının belirttiklerine göre Gaziantep'in aylarca Fransız ordusunu uğraştırması Anadolunun içlerine doğru sarkmalarını önlemiştir.Şanlıurfa savaşının zaferle sonuçlanmasında aynı sonuca etken olmuştur.Eğer şe

hir düşüp Fransızlar buraya hakim olsalarda işgal eylemi Diyarbakır, Elazığ ve Malatya'ya, daha içerilere kadar uzanabilirdi. Böylece kesin sonucu batı cephesinde almayı düşünen Büyük Millet Meclisi çok zor bir duruma düşecekti.

Konuşmamı Şanlıurfa ile ilgili bir anımla bitirmek istiyorum.

Maraş'a Kahramanlık ünvanı verildiği vakit Şanlıurfa'nın egemenlik savaşındaki önemli başarısını hatırlayarak Gaziantep'te yayınlanan haber gazetesinde Urfa'ya da bir şeref ünvanı verilmesini örneğin yiğit Urfa denilmesini öneren bir yazı yayınlamıştım. İsteğim yıllar sonra gerçekleşti ama yiğit olmadı şanlı oldu.

Şanlıurfa savaşına katılarak yaşantısını sürdüren mücahitleri saygı ve şehitleri rahmetle anarak hepinizi hürmetle selamlarım.

URFA VE ÇEVRESİNİN İŞGALİNE TEPKİLER

İsmail Özçelik

Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fak.
Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü
Tarih Anabilim Dalı Öğretim Görevlisi

Mondros Mütârekesi'ni müteâkip Urfa ve havası, hepimizin bildiği gibi, önce İngilizler ve daha sonra da Fransızlar tarafından işgal edilmiştir. "Suriye İtilâfnamesi" ile Urfa ve yöresi de, diğer Güney Anadolu illeri gibi İngilizlerce Fransızlar'a devredilmiştir. İngiliz işgali 24 Mart 1919'dan, Ekim 1919 sonlarına kadar sürmüş; 30 Ekim'de Urfa ve havası Fransızlara bırakılmıştır. Bu tarihte başlayan Fransız işgali, Urfa'nın kurtuluşuna kadar devam etmiştir.

İşgâllerle birlikte Urfa ve Urfalıların cesaret, azim, ifedakârlık, mücadele ve vatanseverliği, milletimizce büyük bir takdir ve alâka ile takip edilmiştir. Urfa ve yöresinin işgali, bir vücut olan bütün Anadolu'da hissedilmiş; çeşitli şehir, kuruluş ve kişilerce işgâl hareketleri, nefret ve şiddetle protesto edilerek kınanmıştır. Umumi efkârın bu tepkilerini, şu ana başlıklar altında incelemek mümkündür.

1. Mustafa Kemal Paşa ve Temsil Heyetinin Tepkileri.

2.Urfa ve Havalisinden Tepkiler

3.Millî Mücadele Basınının Tepkileri

4.Anadolu'da Çeşitli şehir ve kasaba merkezlerinin protestoları.

1.Mustafa Kemal Paşa ve Temsil Heyeti'nin Tepkileri:

İstanbul Hükümeti, Urfa ve diğer Güney Anadolu illerinde meydana gelen olaylardan ve işgallerden pek etkilenmiyordu.Temsil Heyeti ve onun başkanı olan Mustafa Kemal Paşa ise, buralarda cereyan eden hâdiseleri dikkatle takip ediyor; bir yandan İtilâf Devletlerinin tutumlarını protesto ederken, bir yandan da yöredeki ilgililere direktifler vermek suretiyle, onları yönlendirmeye ve tehlikeye karşı harekete geçirmeğe çalışıyordu.Temsil Heyeti, daha İngilizler yöreyi Fransızlara devretmeden önce, "Urfa, Antep ve Maraş'ı Fransızlar'a işgâl ettirmemek ve işgâl etseler bile barındırmamak için icabeden her türlü tedbirlere hemen başvurulacaktır" yolunu kararını alıp ilgililere duyurmakla, kesin tavrını ortaya koymuş bulunuyordu.

"...Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin bu işgâllere karşı topyekün savunma ve mukavemet esasını kabul etmiş olmakla birlikte, bu meseleye bigâne kalamıyacağı ve sözü edilen mevkiler halkının önce ciddi şekilde bunu protesto edeceği; protestolara Fransızlar tarafından ehemmiyet verilmediği takdirde, Millet'in bütün mevcudiyetiyle Fransız işgâl kuvvetlerine karşı fiilî olarak kendini müdafaya selâhiyatdar addedecektir" diyen Mustafa Kemal Paşa, bu kararı Anadolu'da-

ki bütün Müdafaa-i Hukuk şubelerine duyurmuştur.

Mustafa Kemal Paşa, 19 Kasım 1919 tarihinde de, "Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Heyet-i Temsiliyesi nâmına" kendi imzasıyla uzun bir protesto beyannâmesini basına vermiş ve bu bildiri gazetelerde neşredilmiştir. Bu bildiriye Mustafa Kemal Paşa özetle, Mütareke hükümlerine aykırı olarak Urfa ve diğer Güney İllerinin, bu defa da Fransızlar tarafından haksızca işgal edildiğini; İtilâf Devletlerinin, milleti mizi vatanımızın en güzel parçalarından mahrum bırakmak niyetinde olduklarını; vatanımızın bedeninden koparılacak parçalarla, kendilerine menfaat sağlamak istediklerini; milletimizin bölünme, parçalanma ve esarete razı olmaktansa meşru haklarını bütün varlığıyla, azimle savuna çağını; Ermenileri siyâsî çıkarlarına alet edenlerin, bu güne kadar yapmış ve yapmakta oldukları haksız muameleleri şiddetle protesto ettiğini bildirmiştir.

Urfa Mutasarrıflığına gönderdiği 28 Kasım 1919 tarihli talimatında da; "Gayemiz, vatanın kurtulmasıdır...Mütarekeye ve milletlerarası hukuka aykırı en ufak hareketi bile protesto etmekten çekinmeyiniz. Milli Teşkilâtı kuvvetlendirmeğe hizmet ediniz..." demiştir.

Mustafa Kemal Paşa bir başka direktifinde de; "Fransızlar aleyhine Kuvva-i Milliye'nin harekâtına, her yerde fiilen cevap vermek mecburiyetindeyiz...Kıyam(Millî ayaklanma), peyder pey tayin olunacaktır. Birinci devre Urfa Milli Ayaklanmasıdır.(hareketidir) Bu devrede çeşitli cep

leri işgal bölgelerinden çekeceklerine dair söz vermiş bulduklarından Müslüman ahali ve millî örgütlerce silahlı bir saldırıda bulunulmamalıdır. Fakat Ermeniler ve Fransızlar sebebiyet verirlerse her türlü karşıkoyma vatanî ve meşrudur" demişti(16).

Ancak Mustafa Kemal'in umutları gerçekleşmedi. Fransızlar memurların atanmasından Belediye bütçesinin düzenlenmesine kadar her şeye karışmaya başladılar (17) ve Fransız Yüksek Komiserinin sözünü ettiği yumuşamadan eser yoktu.

1919 yılı Aralık ayının 29. günü Yzb. Ali Saip Bey Urfa'ya geldi. Bazı bürokratlar ve Müdafaa-ı Hukuk Cemiyeti üyeleriyle görüştüktan sonra 4 Ocak tarihinde bir ayaklanma hazırlanmasına ilişkin düşüncelerini Mustafa Kemal'e bildirdi. Buna göre, Ocak ayının 15. ci Perşembe günü millî bir ayaklanma gerçekleşemedi ve Ali Saip Bey bir kısım arkadaşlarıyla birlikte Siverek'e kaçtı(18).

Mustafa Kemal de artık Fransızlardan ve vaadlerinden umudunu kesti.

25 Ocak 1920 tarihinde Kolordulara yayınladığı bir genelgede "...Genel duruma göre Fransızlar aleyhinde Kuvayi Milliye'nin harekete geçmesini daha fazla ertelemeye sakınca ve zarar vardır" diyor ve Urfa'daki ayaklanma hazırlıklarından bilgisi de olduğundan "...Ayaklanma dönemleri peyderpey belirlenecektir. Birinci dönem Urfa ayaklanmasıdır. Bu ayaklanmaya hemen başlanacaktır" diye devam ediyordu(19).

Urfa'daki ayaklanma hazırlıkları XIII. Kolordu'ya da yansıdığından Kumandan vekili Cevdet

Bey 1 Şubat'da Harbiye Nezaretine gönderdiği bir yazıda, "Urfa'da ayaklanmanın hissedildiği" ni belirtiyordu(20).

9 Şubat'ta başlayan Fransızlarla silâhlı çatışmada Urfa'lı mücahitlerin top istemeleri üzerine Mustafa Kemal XIII.Kolordu'ya "Siverek'deki iki dağ topunun, takımıyla birlikte Urfa'ya gönderilmesini ve Harbiye Nezaretine de usulen, dağ takımının Subaylarıyla birlikte Kuvva-i Milliye'ye katıldığıнын jurnal edilmesini" bildirdi.Bunun üzerine iki top, Urfa'ya gönderildi. (21)

Çatışmanın başlamasından sonra Urfa savaşçıları kendi yalnızlıklarıyla başbaşa kaldılar de nebilir.Uzayan çatışma ve düzenli olmayan milis kuvvetlerinin iyi yönetilememesi yüzünden verilen kayıplardan sonra 19 Mart 1920'de "Dertleri ne acil şifa ve ümitli haberler bekleyen Urfa ahalisini temsilen" eşraf tarafından Mustafa Kemal Paşa'ya çekilen bir telgrafta "..Düzenli ordu birliklerinin acilen Urfa'ya gönderilmesi" isteniyordu(22).

Bunun üzerine 24 Mart'da Mustafa Kemal XIII. Kolordu Kumandanlığından Yzb.Sabri ile telgraf başında görüşüyor ve "..Bir miktar düzenli kuvvetin milli kuvvetler şekil ve mahiyetinde Urfa ya gönderilmesinin sorunu bir an önce halledeceğini" bildiriyor, Yzb.Sabri ise, silâh ve cephanе konusunda her türlü yardımın yapıldığını ancak askerlerin belirtilen biçimde gönderilmesinin henüz mümkün hale gelmediğini söylüyordu. (23)

İşin peşini bırakmayan Mustafa Kemal 30 Mart

da XIII.Kolordu Kumandan vekili Cevdet Bey'e "...Ahali ve aşiretleri coşturup teşvik etmek amacıyla en yakın askerî birliklerden yeterli miktardaki kuvveti Kuvva-i Milliye'ye katılma biçiminde Urfa'ya gönderilmesini ve iki aydan beri sürüncemede olan bu sorunun çözümünü.." istiyor ancak istediği sonucu alamıyordu.(24)

1920 Nisan ayının başlarında Fransızların yiyeceklerinin tükenmesi üzerine Ermenilerin açlığı bahane ederek bir anlaşma zemini arıyorlar ve Kuvva-i Milliye ile yapılan anlaşma sonucu Urfa'yı boşaltıyorlar.Suruç yolu üzerinde Şebeke mevkiinde aşiretler ve Kuvva-i Milliye ile Fransızlar arasında çıkan çatışma sonucu Fransızların büyük bölümü imha ediliyor ve geri kalanlar da esir alınıyorlar.Ali Saib Bey, olayı Mustafa Kemal'e şöyle bildiriyor:

"10/11 Nisan yarı geceden 1 saat sonra silah ve donatımlarıyla ve tarafımızdan verilen taşıma araçlarıyla Urfa'yı boşaltarak Cerablus'a doğru hareket eden Fransızlar, yolda rastladıkları köylülere tecavüz etmeleri üzerine civar köylülerin ve Urfa'lıların olay yerine yetişmeleri ve üç saat devam eden kanlı çarpışma sonucunda işbu kuvvetin komutan ve subaylarıyla büyük bölümünün öldüğü ve Fransız askerlerinin esir edilip Urfa'ya getirilerek koruma altına alındığı arz olunur"(25)

İsmet Paşa, Atatürk'ün Büyük Nutuk'undan sonra kendisini ziyarete gelen Urfa heyetine şunları anlatmıştı:

"Biz, kurtuluş hazırlığı içindeyken Urfa'nın Fransızlara savaş açtığı haberini aldık.M.Kemal Paşa ile birbirimize baktık, acele etti Urfa, hırpalanacak, çok yazık, dedik.Gaileli günlere daldık.Ara sıra haber alıyorduk, hepsi bu kadar.Fakat bir gün Urfa düşmanı boğarak kurtuluşunu yaptı, diye bir haber aldık.Mustafa Kemal Paşa ile gözgöze bakınarak sevindik, yaşasın Urfa, dedik" (26)

Görüldüğü gibi Urfa savaşıyla Mustafa Kemal başından beri ilgilenmiş, ancak XIII.Kolordu Kumandanının pasif tutumu yüzünden hem savaş uzamış ve hem de çok fazla şehit verilmiştir.

Dipnotlar:

- (1) Sabahattin Selek, Anadolu İhtilâli s.317. (İst.1976)
- (2) Nusret Bey zamanında bir milis örgütü kurulmuş ve silahlar toplanmamıştı.
- (3) Ali Rıza, Urfa Mücahadesi(Sinop,Hicri1343) s.26
- (4) A.g.e. s.29
- (5) A.g.e. s.24
- (6) Ali Rıza, A.g.e. s.34
- (7) Gotthard Jaeschke, Kurtuluş Savaşıyla ilgili İngiliz Belgeleri, s.47,24
- (8) Baykal, B.Sıtkı, Heyet-i Temsiliye Kararları, Ank.974, s.34
- (9) Saral, A.Hulki-Tosun, Vatan Nasıl Kurtarıldı, Ank. 970 s.213-214

- (10) Akalın, Müslüm, Milli Mücadele'de Urfa, Ank.1985, s.16-17
- (11) BAYkal, A.g.e. s.45-48
- (12) Arsan, Nimet, Atatürk'ün Ta'mim, Telgraf ve Beyannameleri Ank.964 s.115
- (13) Kürkçüoğlu Ömer, Türk-İngiliz İlişkileri Ank.978 s.114-115
- (14) Akalın, A.g.e. s.172
- (15) A.Rıza, A.g.e. s.75
- (16) Arsan, A.g.e. s.137
- (17) Akalın, A.g.e. s.28-49
- (18) Ali Saib, Kilikya Faciaları ve Urfa'nın Kurtuluş Mücadeleleri (Ank.1340) s.55-75
- (19) Tansel, Selahattin, Mondros'dan Mudanya'ya Kadar, C.III s.198
- (20) Akalın, A.g.e. s.72
- (21) Saral, A.g.e. s.236
- (22) Tansel, A.g.e. s.207
- (23) Saral, A.g.e. s.240
- (24) Harp Tarihi Vesikaları Dergisi No:349
- (25) Ali Saip, A.g.e. s.251
- (25) M.Hulûsi Kılıçaslan, "Urfa'nın Kurtuluşuna Işık Tutacak Bir Kitabe", Fırat Gazetesi (Urfa) 30.7.1963, sf.1

URFA'NIN FRANSIZ İŞGALİ SIRASINDA ERMENİ ve FRANSIZ İŞBİRLİĞİ ve ÖTESİ

İlhan Palalı

Dicle Üniversitesi

Atatürk İlkeleri ve İnkılap
Tarihi Okutmanı

Güzel Urfa Fransız askeri işgali altında bulunuyordu.Şehir ağır bir uykuda basan ağırlık altında acıyla kıvrınarak uyuyor gibiydi.Kimse- nin yüzü gülmüyor idi.Tüm Urfalılarda derin ve ortak bir sancı hakim artık Urfa ağzı gazeller duyulmuyor,üstelik hiçbir ses işitilmiyordu.

Büyük Türk şairi Nabi'nin şen şakrak ülkesi sanki için için ağlıyordu.Hava yağmurlu ve çok soğuk idi.

En güzel ve en büyük evlerin üzerindeki Fransız bayrakları şiddetli ve sinirli bir yelle koparılmak istenircesine sallanıyordu .Kalbimde öyle coşkun bir şahlanış ve isyan hissi vardı ki sanki bu güzel diyarın sahibi yokmuş gibi İngilizler alıyor Fransızlara veriyordu.

Urfa'nın asırlar görmüş heybetli kalesi maz-

luna ve boynunu bükmüş bir vaziyette birbirini izleyen bu saldırganlara karşı mancınık sütunlarından kollarını kaldırmış düşmanlara emellerinin davalarının batıl olduğunu haykırır gibi idi.

Burada Hz.İbrahimi ateşe attılar yakmadı!Sizin getirdiğiniz bu araçlar bu toplar tüfekler bu halkı yakamaz! Yanacak sizsiniz acıyorum size sizden olupta sizden önce gelenlerde gidemedi, burada kaldı.Şimdi siz Fransızlar!bu düşünceden cayın! Bu topraklar kutsaldır ele geçirilip zapt edilemez.Ben işte karşınızda tarihin canlı bir örneğiyim henüz Fransaya dönmek için imkan varken gidiniz! gidiniz!

Oğuzların ve Selçuklu türkmenlerinin torunlarının ortak gönüllerinde bağımsızlık ve hürriyet ateşi yanmaya başlıyor.Bir tek can olan bu yaşlı ve heybetli kale haç biçimi vücuda getireceği kıvılcımdan kaçınız diyor.Fransız bayrakları ateş püsküren bu hitabeyi işitmek için yüzlerini çeviriyor.

Çarşıda sürü, sürü Fransız askerlerinin önüne düşen Ermeni kılavuzları onları dükkandangötürüyor.

-İşte görüyorsunuz.Bütün bunlar Ermeni mallarıdır.Türkler zorla aldılar.Ve şu gördüğünüz çarşafly kadın yok mu? O bir Ermeni kızıdır.Türkler zorla kaçırdılar tanınmasın diye yüzünü örtüyorlar.Bir iki yıl önce bu şehir tümünden Ermeni idi.Türkler dağlardan geldiler diyen Ermeni yalanları ve iftiralaları karşısında Fransız erlerinin dişlerinin gıcırdağı his olunuyordu

Çukurova'da Bremond'un vücuda getirmiş olduğu Fransız Ermeni örgütünün yapmakta olduğu zulüm ve mezalim artık Urfa'da da başlamak üzere bulunuyordu.

Fransız kumandanı, görevli Jandarmaların ter hisiyile, yerine gönüllü olanları kayıt ettireceğini söyledi. Bundan amacı hazırladıkları üçyüz Ermeniye Jandarmaya kayıt ettirmektir. Adana ve Kozan'da kulağı kesilen gözleri oyulan Türkleri gözlerimle gördüm. Bu felakete uğrayan yöreden bağrım ve ciğerim yanık olarak buraya geldim. Bu rada da aynı acıklı olayların başlamak üzere bulunduğundan haberdar olduğum için siz kardeşlerimi ikaz etmeyi vicdanıma bir görev sayıyorum diyordu. Ali Saip Bey(1), işgalci Fransız kumandanı ise takip edecekleri siyaseti korkusuz ve pervasızca şöyle söylüyordu, "Parayla bize bağlanacak kişiler ve Ermenilerden Fransız Subaylarının kumandasında askeri bölükler oluşturup bunlardan yararlanarak yavaş, yavaş Diyarbakır, Sivas, Harput, Erzurum, Van, Bitlis illerini işgal edeceğiz. Amacımız göçebelige son vererek insanlığa hizmettir. Bunun için yöre aşiretlerinin Türklere ayırmak suretiyle işe başlayacağız" diyordu.(2)

Doğu ve Güneydoğu'da yaşayan, herbiri Selçuklu ve Oğuz Türkmen boylarından olan kökten asil aşiretler, Fransız işgalcilerinin kışkırtmalarına kapılmadıkları gibi aksine bu Hıristiyan zulümüne karşı Türklük için, İslâmiyet için, vatanları için tıpkı Maraş'da, Antep'de olduğu gibi canları ve kanları pahasına birleşerek tek yumruk halinde düşmanın karşısına dikiliyorlar-

dı. Türk kentleri Türklüğünü varlığını haykırıyordu.

Bütün bu kışkırtmalar ve zulüm altında bile asil Türk Milleti her zaman olduğu gibi o günde asalet ve soğukkanlılığını barıkılmıyordu. Fransız işgalcileriyle işbirliği yapan Ermenilere karşı iyi düşünmeyi ve insanlığını elden bırakılmıyordu Şöyle diyordu:

"Yurttaşlarımız olan Ermenilerin kendilerine ve mallarına en ufak bir saldırı yapılmayacak. Hıristiyan yurttaşlarımızı korku ve heyecanlandırmamak için bildirgenin bir örneği din işleri başkanlığına verilecektir.(3)

...Urfada eli silah tutan bin kadar Ermeni vardı. Bunların Fransızlara katılmasına engel ve heyecanlarını teskin etmek için, Urfa kaymakamlığı aracılığıyla Urfa Ermeni toplumuna şu mektup gönderilmiştir.

Urfa Sancağı içinde bulunan çeşitli azınlıklarla eskisi gibi kardeşçe yaşamaya ve hıristiyan vatandaşlarımızın hukukunu bütün kutsal varlıklarımız gibi korumaya niyet ettik. Fransızlara Urfa'yı yirmidört saat içinde terk etmeleri için bir ültimatom gönderdik Bu süre içinde Urfa'yı terk etmedikleri taktirde her yönden hücum edeceğiz. Bu hücumlar sırf Fransızlara karşı yapılacak hıristiyan vatandaşlarımızın can ve malına kesinlikle ilişilmeyecektir. Bundan dolayı olay sırasında hıristiyan vatandaşlarımızın hiçbirinin korkmaması ve kuşkuya düşmemesi istediğimiz olduğu gibi, icap edenlere bildirilmesini ve tebliğini rica ederiz. Urfa yücresi Kuvva-i Milliye komutanı Namık(4)

Bu iyiniyetle yazılan mektuba rağmen Ermeniler Türklere saldırarak taşkınlıklarda bulunmuşlardır. Bu kışkırtıcı hareket karşısında dahi Türkler soğukkanlılığı elden bırakmamış onları ikaz mahiyetinde şu bildiriği göndermiştir.

...Ermeni Cemâat Meclisi Başkanlarına

Bu gün yazdığım özel mektup ile ve bildiride ihtar ettiğim yönde şimdiye kadar yurttaşlarımız olmak hesabıyla hayatlarının ko runması tarafımdan temin edilmişken ne yazık ki bunun aksine olarak dün Basmahane yöresinde saatçı Migu'nun evinden silaha davranışa cüret ederek Türklere ateş açmaları temiz yürekli yarımlarımızın iyi anlaşılmadığını açık olarak anlatmaktadır. Her ne kadar dünkü saldırıya karşılık verilmemişse de bundan sonra Ermeni mahallesinden tek bir kurşun atıldığı surette şiddetle karşılık verileceğini hatırlatmaya gerek görmüyorum(5)

...Ermenilere karşı meydana gelecek hareketlerden doğacak mesuliyet tümünden cemaatinize ve cemaatinizin büyüklerine aid olacaktır(6)

Bütün bu iyiniyet ve uyarılara rağmen Ermeniler Fransızlarla işbirliği yapmaktan geri durmamışlardır. Gerek Fransız esirlerinden alınan bilgi gerekse yapılan inceleme ve gözlemlere göre Ermenilerin Fransızlara her çeşit yardım ve korudukları anlaşıldığından Ermeni mahallesi kuşatılmakla beraber mahalleye dışarıdan yiyecek girişine engel olundu. Ermeniler teklifim yörüyle kiliseye Türk bayrağı astılsada uyuşmaya yanaşmadılar. Biz silahlı olarak tarafsızlığımızı koruyacağız dediler. Keşke yalnız silahlı ta-

rafsızlıklarını korumuş olsalardı.Fırsat düştük
ce küçük bölükler halinde, savunmasız Türkler
üzerine ateş etmekten geri durmuyorlardı(7)

Ermeni, Fransız işbirliğini ortaya koyan bu
cümleler bir Fransız subayının hatıra defterin-
de geçmektedir.Ermenilerin getirdiği habere gö-
re küçük bir yardım kuvvetinin Urfa'nın 60 km
yakınına geldiği öğrenilmiştir(8) Ermenilerin
verdiği bilgiye göre Urfa'daki Türk kuvvetleri-
nin önemli bir kısmı bizi kurtarmaya gelen yar-
dım kuvvetlerine karşı gitmiştir(9)Urfa'daki F-
ransız kumandanı tarafından yazılıp Mürşitpınar
daki Fransız kumandanlığına gönderilmek istenen
şifreli bir mektup Urfa Ermenilerinden Abraham
adlı biri üzerinde yakalanmıştır.

Ermeniler mahallelerini savunma durumuna so-
kup sağlamlaştırmış yapmış oldukları halde tüm-
den silahlı idiler.Onlarda Fransızlar gibi gele-
cek yardım kuvveti ve öc gününü bekliyorlardı.
Gerçekten bekledikleri yardım kuvvetinin gelme-
si yahut bizim dağılmanızı bütün Türklerin yok
olması Urfa'nın dünya yüzünden kalkması demektir

Fransızların kuşatma altına alınması Ermeni-
lerin gözünü korkutmuş ve onları hareketsiz bir
duruma getirmiş isede yinede arasına Ermeni ma-
hallesinden geçen silahsız Türklere ateş açmak-
tan ve öldürmekten geri durmuyorlardı.

Bütün bu hareketlerinden ve fırsat gözetmek-
te olduklarından bilgili olduğumuz halde Ermeni
lere karşı düşmanlık beslemiyorduk.Bu yolda Er-
menilere yazılan bir mektup ve bu mektuba Erme-
ni toplumu adına Milletvekili Mihran imzasıyla
yazılan cevap Ermeni huy ve ruh durumunu göster

mek açısından bazı kısımlarını söylüyorum.Casusluk edilmesi ve toplumdan ayrı kalmış Türklerin öldürülmesini savunmada derece ve doğruluğunu bilmediğimiz bir iki edepsizce dayanılan bu gibi bir alçaklığa ihtimal verilmesiyle bu olaylar bütün Ermeni toplumunun tarafsız siyasetine tesir edemez.Biz sözümüze sadık kaldık ve Fransızların kışkırtmalarına önem vermeyerek İslam yurttaşlarımızı korkutmaya yönelik bir çok istek ve tekliflerini red ettik....buraları Fransız hesabına alacak kadar aptal değiliz.Çarpışmakta olan bu iki kuvvetten birine kulluğa mecbur kalacağımızı bildiğimizden...Tarafsızlığımızı bozmamak şartıyla kurtuluşumuzu sağlayacak her türlü tedbire baş vuruş araçlarını hazırlamak bizim hakkımızdır.Bu düşmanlık telakki edilmesin mecbur edilmedikçe amacımızın gereklerinden dönmeyeceğiz.

Urfa'nın kurtuluşu arzu buyurulursa görev ve gönül temizliğimize güvenilmesin bizi mecbur edecek gereçler hergün bir kat daha arttırılmasın(10)

Bu zihniyeti taşıyan bu zihniyetle idare edilen insanlara nasıl yurttaş denilir.Fransızların Ermenileri aleyhimize kışkırtmak istediklerini kışkırttıklarını biz değil Ermeni Milletvekili Mihran Efendi açıkça kendi ağzıyla söylüyor.Gerçekten Ermenilerin iki yüzlü bir siyaset takip ettiklerini Mihran Efendi kendi ağzıyla söylemese bile (ileride onu da söyleyecektir) onlara silah veren bize karşı ayaklandıran her halde biz değildik.Ermeniler herhalde bu mecburiyeti bizden almıyorlardı.Ermenileri kendi ç1-

karları için ölüme sürükleyen sömürgeci devletlerdir ki kendi gayrimeşru emelleri uğrunda akıttıkları Ermeni kanından dolayı bizi mesul ve sorumlu tutmaya kalkmakla iki kat cinayet işlemiş oluyorlardı.

Yukarıda bazı bölümlerini sunduğumuz Mihran imzalı mektubun yazarı Urfa Ermenilerinden Doktor Agop Beşliyan olup daha sonra Amerika'ya göç etmiş olup, Amerika'dan Urfa Kuvva-i Milliye komutanı Ali Saip Bey'e bu mektubu yazmıştır.

Bu mektupta Ermeni, Fransız işbirliği ve Fransızların Ermenileri nasıl kendilerine alet etmek istediklerini ve iki yüzlülüklerini Agop Beşliyan kendi ağzıyla anlatıyor. Bu mektuptan bazı kısımlar:

.....Biz bütün savaş sırasında her gece Fransızlar ile Helyusta aracılığıyla haberleşebiliyorduk. Ara sıra Fransızların yanına gidip gelenlerimiz dahi oluyordu. Bu konuyu tabii olarak ben senden saklamış idim. 5 Nisan 1920 gecesi Fırfırlı kilisedeki Fransız subaylarına bir emir tebliğ ettiler. Yiyeceklerimiz tükenmiştir. Ermeniler açlıklarını sebep göstererek Urfa'dan hareketimiz konusunda Kuvva-i Milliye komutanına baş vurarak aracılık etsinler. Bu haber yıldırım gibi tepemize indi. Biz Ermeniler hemen bir kurultay yapıp Fransızların Urfa'dan bu sebeple ve böylece çözülüşü her halde yok oluşumuza sebep olacağından sizlerle bu konuda görüşmeden önce Fransız kumandanı ile raporu görüşmeyi karar altına aldıktan sonra Kaymakam Ali Rıza Bey'e hitaben Mihran imzasıyla tatlı bir mektup

yazıp açlık, tarafsızlık, bağılıklarımızdan söz edip yüksek kişilikleriyle görüşmek fırsatını istek eyledim.Sonunda sizlerle gelip görüşüm bilirsiniz.Siz o zaman benim iç yüzümü anlıyamadınız.

Sizleri kandırarak Fransızların Urfa'dan çekilmesini rica etmek için sizden ruhsat alarak Fransızların yanına gidebildik...daha bizim otuz beş günlük erzakımız var iken açlık adına rol oynamaya başladık.

Fransızların yanına gittiğimde kumandan Hocer ve siyasi kumandan Sajous'u pek perişan ve telaşlı buldum.Kendileriyle iki saat tartışmalar yaptıktan sonra bir karara varamadık, yani ne biz kendilerini kandırabilirdi, nede onlar bizi.Kendileri bize ısrar ve üstelik rica ediyorlardı ki hemen dönüp size diyelim ki Fransız kumandanı ricamızı kabul etti.Silah ve cephaneleriyle gidebilmeleri konusundaki teklifinizi esas tutarak yarın harekete hazırdır.Böylece kendileri bu suretle Urfa'dan şerefle çıkabileceklerdir ve on gün geçmeden bizi kurtarmak için on bin askerle geri döneceklerdi.Her zaman Ermenileri kandıran Sa Jous o esnada Doktor bu bir Ermeni kalbidir diyerek bana kendi kalbini gösterdi.Ben sürekli fikirlerini tersledim.

Bizi böyle hazırlıksız ve yalnız size o kadar yaptığımız yardımlara rağmen bırakıp gidemezsiniz.Atelere düştük ve bugün de silahlı dostsuz Türklere karşı durmaktayız.Türklere karşı hiçbir öc ve ayaklanma fikri beslemediğimiz halde sizin yüzünüzden tekrar katli olup ayak altına biz gideceğiz.

Ermenilerin açlığını bahane ederek Urfa'dan bu biçimde çekilmemiz şimdiye kadar yaptığınız hataların en büyüğü olup gerçek yok oluşumuzun sonu olacaktır.Çünkü Türklerde zaten var olan şu fikri desteklemiş olacaksınız yani Ermeniler için Urfa'ya geldiğinizi yine bizim hatırımız için gidiyorsunuz demektir.Yine en suçlu biz sayılacağız demektir.Bunu kumandan Hocer ağlıyarak açıkladığı gibi artık askerine güvenmiyordu.Ve iki günlük erzak kalmıştı.Ben sizi Ermeni mahallesinden alırım.Cezayirli müslüman askerlerle Ermenileri değiştirerek gecenin birisinde siz ve biz dağlar tarafıyla Akçakale'ye çekilelim dedi.Ben ise silahlarınızı terk edip resmen burada teslim olunuz hiç olmazsa Türklerin hiddeti teskin olur dedim.Hayır onu yapamayız dedi

Sajous bana israr ederek rica ediyorduki biz uslu duralım.Siz bizimle beraber olmazsanız Türkler bizi kurbanlık koyun gibi bırakıp kendileri şerefle sıvışma peşinde.Biz ise bu defada ölmeyelim de ister Fransız kazansın ister Türk artık bizler için fark etmez.Nasıl ki o zamanda size öyle yazmıştık.

Bununla beraber yirmidört saat sonra tekrar görüşmek üzere ayrıldık.Dönüşte size dedik ki gerçi Fransız kumandanı teklifimizi red etti isede ancak kabule eğilimli görünüp, yirmidört saat sonra kesin cevap verecektir.

Biz o gece Fransızlar gidecek olursa ne yapacağımızı düşünüp taşınırken Fransızlar bu defa bizi kendilerine alet yapamadıklarını anlayıp.Doktor Ficher aracılığıyla yine bizim açlığımızı ileri sürerek size baş vurdular.Siz dahi bu-

nu bizim hizmetimizin eseri sanıp beni köprü ü-
zerindekianlaşma dahazır bulundurdunuz.Görüşme-
den sonra hemen Ermeni mahallesine çekildim.Ne-
reye gideceğimi ne yapacağımı soydaşlarıma ne
söyleyeceğimi bilmiyor idim nerkes tedirgindi.

Beşliyan Türklerden para yemiş Fransızları
çıkarıyor Ermenileri satmış milleti satmış diye
rek mırıldanmaya başladılar.Kendi gerçek davra-
nışımızı örtmek için bu yalanları biz çıkarmış-
tık.Bütün halkı toplayarak bir konuşma yaptım.

Fransızların melun ve bizi sevmez oldukları-
nı şimdiye kadar bize iyilik yapmadıklarını Ur-
fa'ya gelir gelmez en önce Ermeni mahallesine
çıkıp güzel kız ve kadın aradıklarını, Türkle-
rin bu kez bize hiç bir kötülüğü olmadığı gibi
sözlerle halkı teskin etmeye çalışdım.Bu söyle-
vimde gerçekten ciddi idim.Zira Fransızlara kar-
şı gönlümde bir nefret uyanmıştı.Yüksek kişilik
lerinizi dahi sevmeye başlamıştım.Sizde kayma-
kamda diğer kumandanlarda bir ciddiyet görüyor-
dum.

Olayın bu biçimde gelişimi fikrimi ve kalbi-
mi değiştirmiş idi.Kendimi ve ulusumu hemen du-
ruma uydurmaya çalıştım.Böylece Türk dostu ol-
dum(vasan)

Ancak boş herkes ağlıyor ve diyordu ki Fran-
sızlar gittikten sonra Türkler gerçekten öfkele-
rini bizden alacaklar diyorlardı.O gece Ermeni
mahallesi sabaha kadar kaynadı.Her kafadan bir
ses çıkıyordu.Bir kısmı Fransızlarla birlikte
kaçmayı planlıyordu.Kimsede göreve saygı ve bağ-
lılık kalmamıştı.Bereket versin bütün dağları
ve yolları tuttunuz.Kimse kıpırdayamadı.Yarın

ki gün Fransızlar çekildi.Bu çekiliş insanlık adına veyahut Ermenilerin açlığı içinmi? yalan

Kendileri çekilmeye mecbur kaldılar bu bahane ile çekilmekle şerefleri en az kırılmış olurdu...Ancak bir çok masumun bir Se Jous'un şerefborcu inadına kurban gideceğini kuvvetle hissediyordum.

10 Nisan Cuma günü Öğlenden sonra saat dört sıralarında kumandan Hocer'i uğurladığımızda kumandan elimi sıkıp Ermenilerin kendilerine katılmamalarını dağların ve yolların bu günden Türkler tarafından tutulduğunu...Türklerle savaş etmeyip gerçekten gelip bizi kurtaracağını söyledi.

Ya size yolda hücum edecek olur iseler ne yapacaksınız?Soruma "Silahlarımız ellerimizdedir" dedi.

Siz yarın hareket eder etmez bizde gidip Türklere kayıtsız şartsız teslim olacağız dedim Eğer bize bir kötülük gelirse bunun sorumlusu sizsiniz dedim.Kumandan Hocer ağladı.Mr.Vidin bu konuşmamızın tanığıdır.

İşte bu konuyu ben her zaman sizden bir sır olarak sakladım.O zaman bu sırrın açıklanmasından çok korkar idim.

Gelelim Urfa Ermenilerine hiçbir kötülük yapılmamasının nedenlerine.

Mustafa Kemal Paşa Hazretlerinin iki üç defa müslüman olmayanlara hiçbir kötülük yapılmaması hususundaki kesin emirleri.Kuvva-i Milliye kumandanlarında kötü fikir bulunmaması.

Ermenilerin her zaman tarafsız kalması, Tılandır tepesini Türklere teslim etmesi, Fransız

lara uymaması.Ve zannederim genel savasta beş altı yıl olgun bağıllıkla Türklere hizmetim boşa gitmeyip bundan dolayı şahsıma oluşan güvendi.

Ermenilerden çok Türkler beni seviyor ve sözüme güveniyordu.Ben bu güveni Türk zararına elde etmedim.Amacım sırf milletimin kurtuluşu idi ve bunu Türk düşünceleriyle uygunluk ettirebildim.

Ölmeden bu gerçekleri size bildirdiğimden dolayı avunmuş olacağım.Hiç olmasza Türk tarihi gerçeği yazsın...Görüyorsun ki kesinlikle çekinmeden olayı olduğu gibi yazdım(11)

İmza:

Doktor Agop Beşliyan

- (1) 20 Ocak 1920 tarihli Ali Saip'in bildirgesi
- (2) Fransız kumandanının bildirgesinden
- (3) Fransız işgal kuvvetlerine şehri terk etmeleri için verilen ultiमतodan sonra aşiret başkanlarına gönderilen 20 Ocak 1920 tarihli bildirgeden Ermeniler ile ilgili bölüm
- (4) 18 Şubat 1920'de Ali Saip Bey'in Ermenilere karşı yazdığı Mektup
- (5) Amerika Öksüzleri Müdiresi Mrs.Holmese yazılan mektuptan 26 Şubat 1920
- (6) 26 Şubat 1920 Ermenilere Ali Saip'in gönderdiği mektuptan
- (7) Ali Saip'in 11 Mart 1920 tarihli hatıratından
- (8-9) Fransız subayının 3 Nisan-6 Nisan 1920 hatıratından
- (10) 1 Nisan 1920 Ermenilerin Kuvva-i Milliye komutanına yazdığı mektup

Dal *Yayıncılık*

- 1) ŞANLIURFA KİTABELERİ
Mahmut KARAKAŞ
- 2) ŞANLIURFA ŞAİRLERİ
Bedri ALPAY
- 3) URFALI ŞAİR ABDİ
Adil SARAÇ

Araştırma kitapları çıktı.

Baskıda olanlar:

Şanlıurfa Atasözleri ve Deyimleri

Adil SARAÇ

Şair Yaşar Nezihe Hanım

İ.Halil ÇELİK

Ödemeli Gönderilir.

Dal Yayıncılık

Kürkçüoğlu İşhanı Kat 3 No 58

PK. 135

ŞANLIURFA

ŞURKAV KÜTÜPHANESİ

Demirbaş No.

Tanım No.

0544

GÜNEYDOĞU

OFSET TESİSLERİ

- **Kitap**
- **Afiş**
- **Broşür**
- **Dergi ve**
- **Bilumum Matbaa İşleri**

Her Türü
Ofset Baskı İşleriniz için
Hizmetinizde

Tlf 3797 2974 1539 Kapaklı Pasajı Şanlıurfa

